

Kafkasya

Kültürel Dergi

KAFKASYA

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR
KÜLTÜREL DERGİ

YIL : 2 SAYI : 7 CİLT : 2 Haz. Tem. - Ağ. 1965

İÇİNDEKİLER

Son Kuzey Kafkas İstiklalî ve 11 Mayıs	Dr. Vahit GÜSAR
Çerkes Adetleri	SEFENAY
Kafkas Milletleri	Mahmut KUSKO
19. cu Asır Başlarında Kuzey Kafkasya	★
İsraildeki Kuzey Kafkasyalılar	Hegha SAFWAN
Kuzey Kafkasyanın İstilasının 100. cü Yılı	Ramazan TRAHO
11 Mayıs Kuzey Kafkasyanın Bağımsızlık Yıldönümü	Afer GİRBİ
Şeyh Mansur	B. BATIRHAN
Eski Adige (Çerkes) Tarihi Özeti	Dr. Vahit GÜSAR
Kafkasyalıların Medeniyeti	Vahit CANBEK
Dünya Tarihinde Kanlı Bir Facia (DRAY)	Dr. Vahit GÜSAR
Kuzey Kafkasyada Yaşayanlar ve Dilleri	Yüzdü Okay TLİFLİ
Abhaz Dilinin Okur Yazarak Tarihi	Ö. BEYGVA
Üğursuzun Talihî (HİKAYE)	Kadir İ. NATHO
Haydar Bammat	★
Prof. Aytok Namitok'u Anarken	★
Patersonda Düzenlenen Gece	★
Kuzey Kafkasyalıların Hürriyet Savaşları	B. BATIRHAN
Aktüalite	★

Sahip ve sorumlu yayın Müdürlüğü

İZZET AYDEMİR

Teknik İşler :

BAYRAM HERGÜNER

Her çeşit yazışma, abone adresiyile

Yönetim Merkezi :

Emek Mahallesi 75. ci Sokak

No. 61/5

Bahçelievler - Ankara

★

Dizildiği ve basıldığı yer :

BASINUR MATBAASI

★

ABONE TARİFESİ :

Yıllık Abonesi : 12 T.L.

Yabancı Memeleketter : 24 T.L.

★

Gönderilen yazılar ve resimler basılınsın veya basılmamasın iade olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılar da gerekli düzeltmeleri yapmaya yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan doğacak her türlü sorumluluk çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak gösterilmek şartıyla başka yerde yayımlanamaz.

SON KUZEY KAFKAS İSTİKLALİ VE

11 MAYIS

Yazan :

Dr. Vahit GÜSAR

Mayıs ayı ilkbahar çiçeklerinin, papatyalarnın, nergislerin, güllerin çiçek açtıkları, meyvaya ağaçlarının bol meyvalar verdikleri, insanların kışın soğuklarından sıkıntılı ve basık havasından kurtulup serine serpe kırlara, bayırlara, koşuğukları bir ay... Fakat bu ay aynı zamanda Kafkaslıların kurtuluş davalarında, onları çıkılayan, kanıqlayan, siyasal ve sosyal amaçlarına yöneltten bir ay. Açı, tabii hâttiralar, sevinçler ayı, ağaçları canlandırdığı gibi onları da canlandıran bir ay...

1918 Mayısının 11. inde Kuzey Kafkas ya, 28 inde Azerbaycan istiklallerine kavuşmuşlardı.

Millet olarak, eleminden, ıstırabından, baskılarından, zulmünden, sürgünlerinden ve en az bir değime kendilerine kan kusturan Rus vahşetinden, çirkın ve üzüntülü hâttiralar bırakan ve izlerini kalplerinden bir türlü silemedikleri faciaları ahfâdına kadar intikal ettiren ve mahvalarına kadar yürüten BÜYÜK GÖÇ (Çerkes tehciri) e mecbur eden Rus despotizminin şeni ve feci hâttiralarından sıyrılmaya koşuğukları ve kurtuldıkları bir ay idi bu ay...

Kuzey Kafkasyalılar; uzun ve çetin çalışmaları ve bu uğurda birçok kurbanlar vermeleri neticesi artık yanar dağ gibi fıskıran hürriyet ve kurtuluş aşkıları sonunda 11 Mayıs 1918 de 54 senelik Rus

eskrine son vererek istiklal ve cumhuriyet için etmişlerdi. Bu gün istiklallerinin 47 nci senesi...

Kafkasya; Mukaddes ZENID kitabında kâinatın kuzey çevresi olan Puitkaya'da Vorukasa yani Hazer Denizi ile Pont-oksî (Erukın) yani Karadeniz arasında. Avrupa ile Asya'nın yani dünyanın bu iki eski kıtasının birleştiği yol vermez dağlar ve harikalar ülkesidir. Zend Avesta'ya göre bütün dünya dağlarının en yilesi bu memlekette göklere sed çekmiş olduğu gibi eski esatırın (Cehennem çıkışı) yer anılmamıştır) bu ülkede bulunmuştur. Kafkas veya KAF dağları dinî kitaplarında yer almıştır.

Kafkasya'nın en yüksek, en şahane dağı ELBURZ dağıdır. Ve Zerdeşt dininin de DAĞLAR ANASITDIR. Bu adı almasının en büyük sebebi eski esatırın (Mitolojik) ilâh ve mukaddes bir dağı olmasındandır. Kadim devirlerde esâtir mabudlarının için gezdikleri, otunup kalktıkları bu dağdı. Ondan sonra bir kısım Trakya'ya, Tesalya'ya, Mora'ya geçti. Orada Olimp (Olympe) Dağında (Olympus) belirdi. Kafkasya'nın ve dünyanın en eski halkı olan Çerkesler; Elburza hâlâ kendi dilleriyle mukaddes dağ anlamına gelen OŞ-HA MAFE derler. Bu bakımdan kadim Yman ilâhları daima bir Kafkas kokusu taşıyor. Eski Çerkes efsanelerine göre bu dağın kudsiyeti PROMETHEE mabudun yitüveler acısı olan menâ ve işkeno havasını geçirdiği ve kör düşümlü zincirlerle bağlandığı kayayı içinde barındırmasıdır. Mukaddes ve ulu idi bu dağ... Promete DUCALION (Dukalyon) un babası ve Elen ırkının ceddidir.

Gofların, Hazretlerin, Hümlerin, Mollaların saldırganlarında Kafkaslıları bu dağın ve hattâ bütün bu dağların bir ana şefkatiyle himayesi, sarınması, küdsiyet-

yetini arttırmış, daha sonra yine de yabancı istilâlardan onları korumuştur. Hind'e kadar giden cihangir Büyük İskender, istilâlarında Gırcistan'a kadar gelebilmiş, fakat kuzeye çıkmamış ve Kafkas dağlarını kendi ordusunun sol kanadını korumak ve kuzeyden gelecek tehlikeleri önlemek için sipir yapmıştır. Romalılar, Batı Kafkasya'nın güney kısmını (Abkhazya) sekleli istiyâ ettikleri halde daimâ o ülkeyi kendi sınırının dışında saymış, Doğu Roma, İmparatoru (VASILEUS)'ye (Romana ve hıristiyanların eski dostları) dediği Abkhaz çerkesleri üzerine bir sefer yapmak zorundan kurtulmamıştı.

Romalılardan evvel kadim Yunanlıların Kafkasyadaki durumları ancak İran hükümdarı MTHRPAD muharabeleri ile başlamış ve yine onlar dolayısıyla Kuzey Kafkasya'da AZAK Denizi kıyılarında bir iki şehir kurulmuş ve onları ticaret için kullanmıştı. İran Hükümdarı NEVŞIRVAN da 535 teki savaşında ancak Derbent sehrini yakabilmiş, dönmüş ve kaçmıştır. Kafkasya yabancılar için tekin olmayan bir ülke idi.

Kuzey Kafkasya; mitolojide yalnız kendi halkını (otokton) değil, aynı zamanda ve tarihten sonra da saldırgan milletlerin sınırlarını da koruyan bir hususiyet göstermiştir. Eski Masrılar, Dağlılar, İskenderler atese düşükleri zaman hep o dağlardan, mâniâli vâdilerinden faydalanmışlar, düşmüşler, başlarını Kafkas dağlarına garımlışlar, o güzel yeşil ülkeyi kendileri için (rahat bir yuva) yapmak ya da ülkelerini emniyet altına almak, korumak hülyasına düşmüşlerdir. Hepsinin çöküntüleri Mabud Promete'nin ülkesindeki savaşlarda başlamış ve oradan kararlık bir geleceğe doğru yönelmişlerdir.

Esatiri menkıbelerini, tarihi olayları göğüslerinde saklayan, zalim ile mazlumu, kuvvet ile hakkın, hürriyet ile esaretin, saadet ile elem ve ıstırahın geşitli hatıralarını unutmayan asıl Kuzey Kafkaslıları, Çerkesleri daha beşikte iken minni diye anmesinin yanık destanlarını

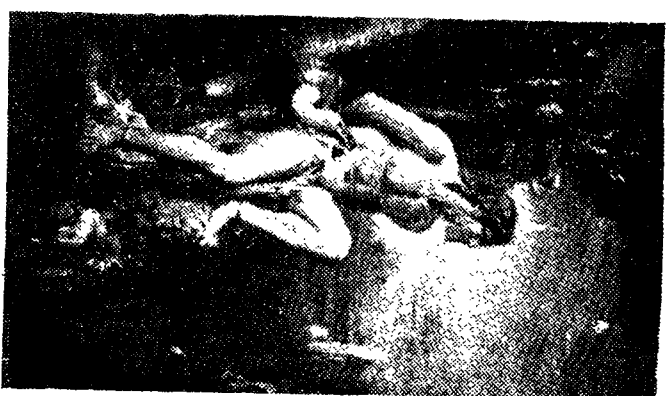
işite işite belleyerek büyüttüğü ve her gün, günün ışığı ile başlayıp uykuya dalınca ya kadar için çekte andığı ve dile getirdiği yurd aşkını hiçbir şey silememiş, değişik şartlara rağmen unutmamıştı.

De Marigny 1821 de yayınladığı (Çerkesyada seyahat) adlı kitabında bu noktaya dokunarak şöyle der : «Çerkesler kendilerini her zaman yutabilecek milletler tarafından çevrilmiş olduğu halde bütün tabakalarında hürriyet esasını daima muhafaza etmişlerdir. Bu hal bugün de onlarda hayretle görülecek bir manzardır.»

Bu satırların yazıldığı tarihten beri bir buçuk asır geçmiştir. Fakat bu gün rejimin ve siyasi bünyenin şekli bir hayli değişik olmasına rağmen onların ana yurdlarında tedkik edilecek yeni bir De Marigny de aynı ruhu bulur ve aynı sözleri tekrarlamaktan geri kalmaz.

Tarihin yer aldığı gündün, hattâ diyebiliriz ki Tas Devrinden beri binlerce sene istikallerini, hürriyetlerini savunan, yarattığı hürriyetlerle övünen Kuzey Kafkaslıları; ancak 1864 te istikallerini kaybetmişler, bütün güzel vasıflarına, merdikliklerine rağmen pek üstün Rus ordularını ve teçhizatları karşısında yenilmişlerdi. Fakat bununla beraber Rus esareti altında hiçbir saadet, hiçbir rütibe, hiçbir mevkî, hiçbir şart değişikliği tapıkları hürriyet havasına galabe galamamış, yarin diye öz yurdunu bırakıp sağa sola dağılıp giden babalarını, dedelerinin hatıralarını anarak kurutulmuş için daima fırsat aramışlardı. Artık Rus müjlikinin kanlı suvatı, leş kokan ağzı ve çamurlu çizmeleri yerine yurdu için canını, kanını veren kahraman ecdadın muhabetli ve nurlu yüzleri yer almıştı.

Evet; Birinci Dünya Savaşının başlaması, Kuzey Kafkaslıların hürriyete kavuşma umutlarını kuvvetlendirmiş, belirgin ışık nura dönmüş, Rus zincirine vur-

Zincire vurulmuş Promethee

rulan mazlum esir kükrenmiş, mesut bir nefes alarak istiklallerine yönelmişlerdir. Çok çalşılmış, çok uğraşmış, kanlar dökülmüş, esaretten kurtulma ve amaçları olan hürriyet ve bağımsızlık sonunda başarılmıştır. Emneği geçenerle millet ebediyen minnettarlardır.

Fakat ne çare ki, gözleri doymayan ve o güzel ülkenin feda edilmesini bir türlü hazmedemiyen Ruslar 1920 de Bolşevizm komünizm terânesiyle ve güya fakir sınıfın koruyucusu edasıyla o aziz ülkeye tekrar saldırmış, getin ve kanlı savaşlardan sonra yurdu esareti altına almışlardır. Kurutulmuş imanını kalplerine sindiren ve YARINI bekleyen Kuzey Kafkaslıları, hürriyet havasının tekrar eseceğine ve mutlu günün tekrar döneceğine emindirtir.

(Geçen sayıdan devam)

Kafkas toplumunda erkek dışarıya ait ve güç işlerle uğraşırken kadın da eve ait ailevi bütün işleri yapardı. Geleneklere göre ağır işlerin erkekler tarafından görülmesi zorunluydu. Ne mutlu ki atalarımızdan gocuklarına itikak eden ve büyük bir ahlaki karakter taşıyan bu geleneklerin uygulanmasıyla toplum psikolojik bir kudret kazanıyordu. KAFKAS topluluğu bu geleneklerin yüksek ruhi üstünlüğüne inanıyor ve onu atalarının kendine bıraktığı en kıtsal bir miras olarak korumakta büyük bir titizlik gösteriyordu.

Kafkas gençi sevdiği kızın gönlünü kazanmasına rağmen, kızın ailesi erkeği yeterli ve kendilerine layık görmez, kızlarını görmesine engel olurlarsa bu olay delikanlı için gürur kırıcı birşey olurdu. Genç o andan itibaren geceyi gündüze katarak hareketlerine çekidüzen verir ve kız tarafının bu yalın görüişlerini çürütücüceye kadar büyük bir çaba sarfederdi. Sonucun başarılı olması ise çocuğun ailesinin ve bağlı bulduğu kabiliyetin durumunu kuvvetlendirirdi. Kız tarafının müstakbel damatlarının tavrı ve hareketlerini beğenmemeleri geleneği ise topluma birçok avantajlı durumlar sağlardı. Bu gelenek ailenin, gerekse bütün toplumun çok sağlam temeller üzerine kurulduğunu anlatan en büyük delildir. Bundan ötürü erkek birçok masraf ve sıkıntı karşılığında bir eş kazanmış olur ama buna karşılık kı zda sevilip, saygı gördüğü, kıtsal bir geleneğin gerektirdiği mutlu bir izdivaç yapmış olurdu.

Bir delikanlı evlenmek üzere kendisine eş ararken alacağı kızın amcasının (amcası yoksa diğer yakın erkek akrabalarının) karakter ve yaradılışı hususunda çok dikkatli davranarak zorunluğundaydı. Bu delikanlı için kızın güzelliğinden daha önemli bir şeydi. Aşağıdaki misali söylenenleri doğrulayacak niteliktedir.

Bir zamanlar zengin bir adam oğluna şu öğütte bulunmuştu: «Evlenceğin zaman öyle bir kız seçeceksin ki bu kız senin müstakbel oğluna iyi bir amca kazandırsın. Bu, güzelliğinden evvel gelen bir husustur.»

Aradan yıllar geçti, büyüyen delikanlı evlenmek üzere hazırlığa girişti ve babasının vasiyetini yerine getirmeğe karar verdi. Uzun araştırmalar sonunda istenilen tipte amcası olan bir kız üzerinde karar kıldı. Delikanlı gerek zenginlik gerekse asalet bakımından kendi ailesinden daha geri durumda olan bu ailenin kızına talip olmakta tereddüt etmedi. Fakat bu hal kız ailesi tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmakla beraber hayrete mmoçip oldu. Delikanlı da bu durum karşısında babasının vasiyetini anlattı. Bunu işiten kız ve ailesi çok sevindiler. Bir süre sonra da düğün yapıldı. Aradan yirmi yıl geçti, kızın babası hastalandı ve kendilerinden çok uzakta olan ve yirmi yıldan beri görmediği kızını görmeye arzu etmişti. Damat ve ve kı zı, büyük oğullarını da yanlarına alarak yola koyuldular. O devirde soygunların eksik olmadığı yolculuğa da bir kervanla çıktılar. Fakat buna rağmen kervan yolda eşkıyaların başına uğradı. Haydutlar para ve mücevherlerin üzerinde olmaları daha kuvvetli olan kadınlardan başlamak üzere soygunculuk hareketine giriştiler. Sıra ammesinin aramasına geldiği anda delikanlı kamasını çekmiş ve büyük bir hiddet ve cesaretle haydutların üzerine atılarak onları kaçırtmıştı, Kervanda herkes, bu arada çocuğun babası durumdan çok memnun kalmışlardı. Baba, oğlunun bu hareketinden büyük bir kıvanç duyuyordu. Kayın pederinin evine varır varmaz da oğlunun hikâyesini iftihar ederceesine kayınpede-

rine anlattı. Fakat sonuc hiç de damadın umduğu gibi çıkmadı. Hasta ihtiyar anlamları dinlerken yüzünü buruşturmuş, hikâye biter bitmez de hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı.

«Keşke bu anlatılanları işitmeden ölseydim» dedi. Sonra da başı ucuunda bulunan çekmecesini açtı, başlık olarak damadından aldığı parayı çıkardı, damadına uzattı: «Lütfen bunu kabul ediniz.» Dedi.

Damat şaşırmış, kayınpederinden bu hareketinin sebebini rica edince şu cevabı aldı: «Seni şaşırılan bu para fade etme işini açıklıyayım: Ben evlenceğin zaman senin gibi, oğluma iyi bir amca aramadım. Eğer öyle yapsaydım, senin aradığın gibi bir amca bulmama imkân yoktu. Böyle bir amca arayan insanın öyle bir amcaya layık bir evlât yetiştirilmesi çok zordur. Nitekim senin oğlun bu hareketiyle bunu ispatlamış oldu. Eğer oğlun gerekten bir erkek ve sövalye ruhlu olsaydı, kervan soyulurken sıra ammesine geldiği zaman değil, kervandaki ilk kadının soyulmuş başladığı zaman kendini gösterirdi. Erkeklik, bütün kadınlara yapılabilecek bir tecavüzü anneve karşı yapılımış olarak kabullemeye iabettirir.» Evet acı, fakat gerçek bir örnek...

GIYINME VE KUŞANMA GELENEKLERİ

Çerkes elbiseleri vücut sağlığı ve estetiği için gayet uygundur. Bunlar daha ziyade suvarilerin durumunu göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Yeryüzünde bütün milletlerin özenerek taktili etiketleri ve üzerinde hemen hemen hiç değişiklik yapılmadan bugüne kadar muhafaza edilen giyimlerdir. Öyle ki, elbiselerin dokunduğu maddeler (yün, pamuk v.s.) ile dokuma şeklinde de fazla bir değişiklik olmamıştır.

İÇ ÇAMAŞIRLAR : Düğmeli, yakalı, uzun kollu ve elbisenin altına giyilen bir gömlek ile yine ayak bileğine kadar uzayan düğmeli ve kemeri olan bir külottan ibaretir. Düğmenin göreyi içeri toz girmesini engellemektir.

DIŞ ELBİSELER : Yün ve kürkten yapılır, uzun bir pantolon (belden bürmel) aşağı indikçe daralır ve ayak bileğine kadar iner. Bu pantolon birincinin at sırtındayken düşmemesi için bir düğmeyle iç çamaşırlara bağlanmıştır. Kışın uzun keçe çizmeler, pantolonu yağmurdan korur; yazın giyilen deri çizmeler ise uzun bağıdır. Bu çizmeler pantolonun görünüşüne bir cazibe verir ve onu toz ve yağmurdan korur.

CEKET : Erkekler dizden aşağı olan uzun bir ceket giyerlerdi. Bu ceket bazan göğüsten boyuna kadar düğmelerle, yine göğüsten başlamak üzere ayağa kadar olan kısmı açıktır. Uzun ve geniş yeni kollar sıcaık havalarda kıvrılabilir. Yazın giyilen ceketler yünden, kışın giyilenler ise daha yumuşak ve kırkılı olurdur. Kırkiler göğünlükle tilki, tavşan ve buna benzer av hayvanlarının postundan yapılırdı. Ceketin her iki tarafı cepliydi. İçine kıymeli şeyler konurdu. Deriden olan bir kemerin üzerine ise bütün savaş araçlarına ait şeyler (Tornavida, bıçak, çakmak v.s.) yerleştirilir, ayrıca tabanca kılıfı, kama kını yer alırdı. Silâhlar için gerekli fişek ve barut ceketin üst ön yüzüne dikilmiş fişekliklerde saklanırdı. Bir Kafkaslının üzerinde 14 veya 28 adet mermi bulunurdu. Ayrıca torbasında yedek barut olurdu. İşte bu bakımlardan ceket, silvarinin her türlü ihtiyacını taşıyabilen, özel yerleri olan çok gösterişli bir giyecekti.

ÇERKES KALPAĞI : Güzel bir festen ibaretir. Siyah koyun yününden yapılar, içabında içi otla doldurularak yastık yerine de kullanılabilir. Ayrıca su içmek üzere su kabı görevi de görür.

(Devamı var)

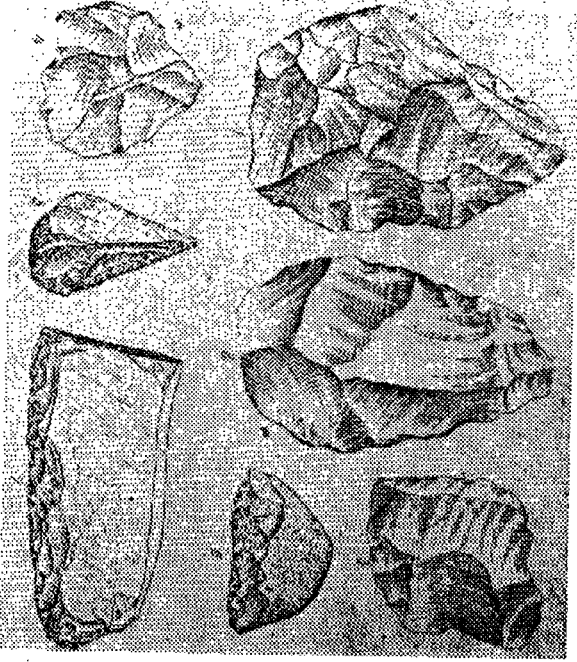
(Gegen sayıdan devam))

Yazan : Mahmut KUSKO

ÇOK ESKİ TARİHLERDE KAFKAS MİLLETLERİ VE MEDENİYETLERİ

Kafkasya, çok eski tarihlerden beri insanlarla işkân edilmiştir. Arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen sayısız eserler bunu ispat etmektedir. Sovyet Rusya'da şimdiye kadar yapılan arkeolojik araştırmalar sonunda elde edilen eserlerden Kafkasya'da bulunmaların en eski tarihte ait olduğu anlaşılmıştır.

Alt Paleolit devrin başında en eski insan yapısı, kaba yontulmuş taşın aletleri sapsız olarak kullanılıyordu. Bu gibi aletlerin yapıldığı zaman asırmızdan 100 bin yıl öncesine ve insanların Dünya'ya ilk geliş tarihlerine rastlamaktadır. İlk insanlarla ait en eski aletler Kafkasya'da Kuban nehri civarında — Abzakhsk kasabasında, Maykop (Myvekuape) yakınlarında — Folyopyan çayırında ve Psekups nehri kıyılarında bulunmuştur. İlk önce bu eski devrin aletleri Kafkasya'da Karadeniz kıyılarında Suburn şehri civarında, Yaşuh, Kurdere v.s. yerlerde bulunmuştur. Taş devrinin başlangıcına ait Kafkasya'da bulunan aletleri resiminde görüyorsunuz.

Kuban ve Psekups nehirleri ve Myvekuape şehri civarında elde edilen, Alt Paleolit (İlk Çağda) kullanılan, kaba yontulmuş kesici taş aletler.

Kuzey Kafkasya'da Neolitik (Yeni Taş) devrinin sonlarına ait eşyalar Kabartay Muhhtar S. S. Cumhuriyetinin bugünkü başkenti Nalçık şehri civarında, Nalçık mezarı denilen Ağubek köyündeki mezarda bulunmuştur. Bu mezar Neolitik devrin en büyük hâtura deposu sayılmaktadır. Burada çakmak taşından bıçaklar, çok uçları, cilâlanmış baltaçıklar, topraktan yapılmış kaplar, süslenmek için yapılmış yuvarlak ve renkli taşlardan bilezikler veya vâhşi hayvan dişlerinden yapılmış kolyeler v.s. bulunmuştur.

BAKIR VE TUNÇ DEVRİ : Neolitik (Taş) devrinden Eneolitik (Bakır) devrine geçiş esası değişiklik meydana getirmiştir. Bu devir ilk maden devrinin temelini teşkil eden bakırdan aletlerin yapılması ile başlar. Kafkasya'nın bütün bölgeleri henüz esası bir şekilde öğrenilmemiştir. Eneolit devrinin en eski zamanı Güney Kafkasya'nın Kura ve Araks nehirleri arası daha iyi bir şekilde öğrenilmiştir. Kafkasya'da bakır madeninin nasıl elde edildiği bugüne kadar daha kesin olarak incelenmemiştir. Bununla beraber, Kafkasya'da madenin bilinmesi daha Neolitik devrinin sonlarına isabet etmektedir. O zaman Kafkasya'nın güneyinde Kafkasya'ya en yakın zengin bakır maden ocaklarının İran ve Türkiye topraklarında bulunduğu ve o devirde muhtelif maddeler üzerinde On Asya'da ticaretin gelişmiş olduğu kabul edilmiş olduğuna göre; bu maden damarı merkezlerinden mal mübadelesi yoluyla bakır madeninin Kafkasya'ya geldiği sanılmaktadır.

Neolitik devrinin sonlarına doğru tarım ile birlikte hayvancılık yapıldığı, meydana çıkarılan küçük ve büyük baş hayvan kemik ve oraklardan anlaşılmıştır.

Eneolit (bakır) devrinin başlangıcına ait en çok Kuzey Kafkasya kurganlarından Maykop şehri kurganı incelenmiştir. M.Ö. 2000 yılına ait olup elde edilen insan yapı eşyalarının büyük bir ekseriyeti safi dökme bakırdan yapılmıştır.

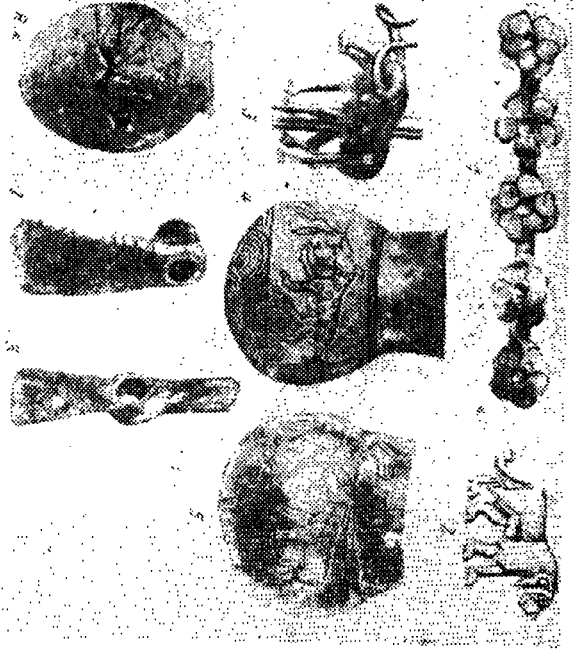
KUZAY KAFKAS MİLLETLERİ HAKKINDA ÇOK ESKİ TARİHİ BİLGİ :

Toprağın altında meçhul kalmış bir milletin tarihini, arkeolojik araştırmalarla esası bir şekilde çıkartıp ortaya koymak kolay bir iş değildir. Bununla beraber imkânsız da denilemez. Uzun yıllara, sabırlı çalışmalarla ve büyük masraflara bağlıdır.

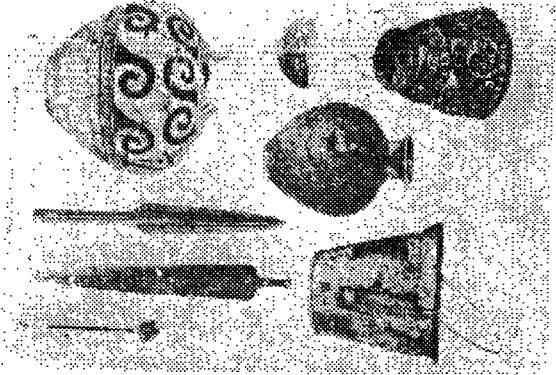
Tarhi ve arkeolojik araştırmalar tarafından şimdiye kadar elde edilen bilgi ve neticelere göre; Hititlerin din, âdet, ananeleri hattâ giyim ve kullandıkları eşyaları da Kuzey Kafkasyallıların aynı olmuş, Hititlerin Kuzey Kafkasya milletinden olduğunu ortaya koymaktadır. Hattâ bazı tarih araştırmacılar, Hititler ile Kuzey Kafkasyallıların aynı millet olarak kabul etmişlerdir. Buna rağmen; Ethnografya, Arkeoloji ve Filoloji bilgileri maalesef bu hususta fikir birliğine varamamışlar ve bu konu bugün bile aydınlanmamıştır.

M.Ö. V. Yüzyılda yaşamış büyük Yunan tarihçisi Herodot'a göre Kimmerler çok eski tarihten beri Kafkasya'nın Kuzey Karadeniz kıyılarında yaşamışlardır. Tahminen M.Ö. VIII. Asırda Orta Asya'dan Batı'ya göç eden İskitler, Kuzey Karadeniz kıyılarında yaşayan Kimmerler ile çarpışmışlardır. Yenilgiye uğrayan Kimmerler, Karadeniz kıyılarını tâkip ederek Karadeniz'in güneyinde bulunan Sinop'a (Eİleni şehri), bunların yerlerine de İskitler yerleşmişlerdir. Böylece M.Ö. VIII. Asırda Kuzey Karadeniz kıyı halkı esas İskitlerden teşekkül etmiş ve bundan sonra varlıklarını belli etmeğe başlamışlardır.

O tarihlerde, şimdiki İran ülkesinin Batısında Medler ve Persler diye iki kavim yaşamaktaydı. İskitler, Medlerle komşu olduklarından zaman zaman Kafkas Dağ-

1 — Altın süsleme; 2, 3 — Ey süsü; 4, 5 — Gümüş kaplar; 6 — Toprak kap; 7, 8 — Bakırdan al.

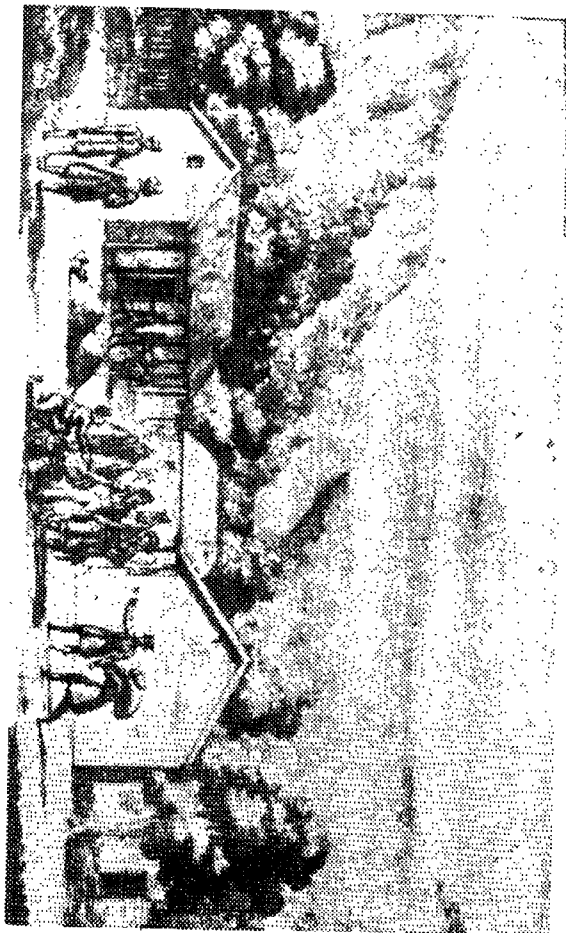
1, 2 — Altın ve gümüş kaplar; 3-5 — Kliden yapılmış kaplar; 6 — Tunçtan mızrak uc; 7 — Tunçtan hançer uc; 8 — Altın iğne (süsleme).

larının geçitlerini aşarak Med ve Pers ülkelerine akınlar yaptılar. Bu huzursuzlukları ortadan kaldırmak için Pers hükümdarlarından Kuruş ve Darius, İskitlere karşı savaşlar yapmışlar ve bir savaşta Kuruş ölmüştür. Darius ise İskitleri bozmak için Anadolu üzerinden Balkanlara geçerek İskit ülkesine Bahtan büyük bir sefer yapmış fakat bu seferleri muvafakiyetsizliğe uğramıştır.

İskitler, M.Ö. II. Yüzyıl sonlarına doğru, Doğu'dan gelen Hunların akınlarına maruz kalmışlar ve o tarihten sonra İskitlerin tarihi Hunların tarihine karışmıştır. Herodot'a göre; İskitler K. Kafkasya'ya gelmeden önce Kuzey Kafkasya'da Kimmerlerden başka ayrı dill konuşan küçük kavimler vardı. Kuban, Bela ve Laba Havzalarında ve Kardeniz'in Kuzeyinde Meotli, Sindi, Teroti, Kerketi gibi kavimler yaşamışlardır. (Kerketi — O devirde Yunanların Çerkesler verdikleri isimdir.—) Mevcut tarihi vesikaların ve arkeolojik kazınlardan elde edilen eserlerin tekkiki neticesinde Kuzey - Batı Kafkasyada halen Adige denilen kavmin ecdadı olduğu kabul edilen, VIII-IX. Asırlarda yaşayan Kasog (Kaşk) adlı bir kavmin mevcudiyeti tesbit edilmiştir.

X. Asrın ortalarına doğru Svyatislav'ın seferi dolayısıyla yazılmış ve Ruslardan kalma yazılı vesikalarda; Kuzey-Batı Kafkasya'da yalnız Kasog adlı tek bir kavmin mevcudiyetinden bahsediliyor. Müteakip kaynakların da aynı bölgede, bir kısmına — Zikhta, diğer bir kısmına Kasog ve üçüncüsüne Çerkes — denilen üç ayrı kavminin mevcudiyetinin ittifakla işaret ettikleri görülmektedir. Şu halde, Kuzey-Batı Kafkasya'da mistaklı dill konuşan ayrı kabilelerin inkişafının yine X. Asırda olduğu tahmin edilir. Mevcut yazılı vesikalari, arkeolojik eserler ve coğrafi toponim isimler bir araya getirilerek tetkik edildiği zaman Orta Çağ'ın başlarında Adige'lerin (Çerkeslerin) Etnik hudutları : Batı'da-Abhaz kabilesi hududuna kadar olan Karadeniz sahilleri, Kuzeyde - Kuban nehri ve Doğuda - Laba nehrine kadar olduğunu tesbit ve isbat etmek imkânlarını vermektedir.

Herodot, Kuzey Kafkasya'nın iktisadi, sosyal ve medeniyet alanında en parlak zamanın M.Ö. VII. Asır ile III. Asır arasına isabet ettiğini yazmaktadır. M.Ö. IV - III. Asırlarda da Kafkasya'nın Kuzey Karadeniz kıyılarında ve Kuban havzasında istihsal o derece yükselmüştü ki dış ülkelerle tesiri ve geniş mal mübadelesi yürütülüyordu. Bu mallar arasında bilhassa; buğday, canlı hayvan, deri, bal, petek v.s. yer alıyordu. Buralarda mevcut zenginliklere göz diken Yunanlılar önce Kuzey Karadeniz, sonra Azak Denizi kıyılarına geçerek Temruk şehrinde ve Aşağı Kuban Havzasında kuvvetli koloniler kurmuşlardır. İşte, o devirde Yunanlılarla Çerkesler arasında mevcut bu münasebetlerden dolayı Çerkesler hakkında eski devirlere ait vesikalar, bugün Ruslara nazaran Yunan ve Romalılarda daha çoktur. Eski Yunan ve Romalı yazarlar, Kuzey Kafkas milletin kadim devrine ait kısa, fakat çok kıymetli bilgiler bırakmışlardır. Yunan ve Romalı koloni âlemi, Kafkasya'nın diğer dağlık ve doğu bölgelerine kadar sokulmadığı için bu bölgelerdeki milletler hakkında o devre ait bilgiler çok azdır. Kuzey Karadeniz ve Kuban Nehri vâdisini tâkip ederek kurulan Yunan kolonilerinin bir kısmı zamanla Romalı koloni âlineine geçmiş ise de Orta Asya'dan gelen Hunların akınları neticesinde bu koloniler ortadan kalkmıştır.

M.Ö. III. asırda Çerkesler ile Yunanlılar arasında yapılan ticareti gösteren bir tablo.

Tarihte Kafkasya'ya ve bilhassa Kuzey Kafkasya'ya yapılan yıkıcı akınlar çoktur. Kafkasya tarihinde, İskitlerin, Hunların, Mogolların, Perslerin, Arapların, Türklerin, Kırmı Hanlarının ve Rusların hücumuna uğramıştır. Zaman zaman Kafkasyaya yapılan bu hücumların Kafkasyalıların iktisadi, sosyal ve kültürel hayatlarında çok yıkıcı etkiler husule getirdiği muhakkaktır.

KAFKASYA'DA DİN

Kafkasya'da derebeyliğin gelişmesiyle Hıristiyanlık yayılmıştır. Kafkasya'da Hıristiyanlığın, sırası ile ilk önce Kuzey Karadeniz kıyılarında bulunan Adigeler arasında, sonra Gürcistan ve Ermenistan'da yayıldığını isbat eden arkeolojik eserler meydana çıkarılmıştır. Kuzey-Osetya, Çeçenistan ve Avaristan'da Hıristiyan dininin Gürcistan'dan yayıldığını gösteren Gürcü yapıtları muhtelif Hıristiyan mabedleri mevcuttur olup, hâlen bu eserler mürakaza edilmektedir. Bunlardan başka Hıristiyanlığın bu bölgele Güney Kafkasya'dan bilhassa Gürcistan'dan yayıldığını isbat eden Avar ve Çeçen dillerinde Gürcü harfleriyle yazılı Orta Çağ başlangıcına ait levhalar meydana çıkarılmıştır. Elde edilen vesikalara göre Dağıstan'da Hıristiyan dini, Ermeni ve Arnavut misyonerleri tarafından Hıristiyan kilise kitaplarının mahalli dillere tercüme edilmesi suretiyle yayıldığını göstermektedir.

Çerkeslerin İslâm olmadan önce Haça tapınışlarını gösteren bir tablo.

Karadeniz'in Kuzey kıyılarından başlayarak Kuban Nehri kıyı Adigeleri arasında Hıristiyan dininin yayılmasında en önemli rolü Bizanslılar oynamışlardır. Bizanslılar kendi siyasi çıkarları için, önce kendilerine bağlı Kafkasya'nın Karadeniz kıyı koloni şehirlerinde, sonra yavaş yavaş içlere doğru ilerliyerek Kuzey Kafkasyalılar arasında Hıristiyanlaştırma siyasetini yürütmüşlerdir.

Hıristiyanlığın ilk önce Kafkasya'nın Karadeniz kıyı Adigeleri arasında yayıldığını isbat eden arkeolojik malumat 519 yılına aittir.

VII-VIII. Asırlarda Dağıstan'ın Araplar tarafından istilâ edilmesi neticesinde İslamiyet Kuzey Kafkasya'da yayılmaya başlamıştır. O devirde henüz yeni yayılmaya başlanan İslâm dini ile Hıristiyan dini arasında çıkan amansız mücadeleye kısa bir zaman içinde İslâm dininin zaferiyle son bulmuş ve şifâ'atle yayılmaya devam etmiştir. Kuzey Kafkasya'da Arapların girmediği yerlerde, İslâm dininin üstünlüğü ve İslâm dinini yaygın misyonerler sayesinde İslamiyet kolaylıkla gelişmiştir. Kuzey Kafkasya'nın Doğusundan, yani Dağıstan'dan başlayarak Batıya doğru geliştiği için İslamiyet, Batı Kafkasya ve Kara Deniz kıyılarında yaşayan kavimler arasında en son yayılmıştır.

(Devamı var)

19. ASIR BAŞLARINDA KUZAY KAFKASYA

1829 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanmış Edirne Antlaşması Kuzey Kafkasyanın Rusyaya bırakılmasını kabul ediyordu. İşte bunun üzerindedir ki Muhammed Giray'ın oğlu Zantiko Sefer bir ticaret merkezi olan Anapa'da ilk mukavemet teşkilatını kurarak Kuzey Kafkasyanın muhtelif bölgelerinde göçerimci yetkili delegelerin de işbirliğiyle milli bir hükümet teşkil etmişti. O devirde Anapada yeşil zemin üzerinde üç sırtlı Oklu ve 12 yıldız Çerkes bayrağı dalgalanıyordu. Savaşın serifi adı verilen bu bayrak ipkeldi. Bayrağın üzerindeki üç ok Kuzey Kafkasyanın Anapa vilâyetinin en eski ve birçok hizmeti görmüş üç altesini temsil ediyordu. Bu alielele sırasıyla Zantiko, Ayteke-iko ve Bolotoiko aileleriydi. 12 yıldız ise birleşmiş Natuhay, Şapsug, Abadzel, Abhaz, Ubn, Bjedugh, Temirgoy, Hatukoy, Mahos, Besni, Braki ve Karaçay vilâyetlerini temsil ediyordu. Her ilin genel seçimleri sonucunda seçtikleri temsilciler Anapaya Sefer beyin başkanlığı altına gönderiliyor ve yine bu delegeler arasından her vilâyet için askeri bir reis seçiliyordu.

19. cu asırda Ruslara karşı yapılan savaşlarda birçok gösteren askeri reisler şunlardır: Aşeguago-iko, Pşiguy, Hacı Huzbek, Sultan Kurhım Giray, Hacı-çiko Muhammed, Dzadzu-iko Ali, Dzadzu-iko Nevruz, Besi-iko Pşımah, Hacı Dokum Berzeg, İnal-iko Aslan Girey, İndar-iko Nogay, ve Uardazau-iko Zeps.

Bilhassâ bu reisler arasında Aşeguago-iko Pşiguy en şöhretliydi. Rusların Yekaterinodar askeri merkezlerine amansız saldırılarıyla onların Kafkasyaya sızmalarına imkân vermemiş ve Rus generali Velyaminov'u defalarca yenilgiye uğratmıştır. Aynı zamanda herkes tarafından çok sevilen ve kuvvetli bir hatip olan kahraman 1838 Mayısında çok üstün bir kuvvete sahip Rus kıtasıyla yapılan savaşta şehit düşmüştür.

Diğer bir kahramanda Hacı Huz-Bek tir. En az Hacı Murat kadar bir kahramanlık gösteren Huzbek eğer, Hacı Murat'ın sahip olduğu güçlüğü sahip olmasaydı kimbilir daha ne mucizeler yaratacağı. Çerkesistan aslanı adı verilen Hacı Huzbek'in en büyük şöhreti Abun mevkisinde 1834 yılında 703 aklı ile ve 60 yaşında olduğu halde 12000 kişilik Rus ordusunu yenilgiye uğratması olmuştur. Bu olay Ruslarla Çerkesler arasında meydana gelen savaşlarda Ruslar için yüz karası sayılan en önemli savaşlardan birisidir.

DERGİMİZE YAPILAN BAĞIŞLAR :

Karğı'dan Sayın Dursun Hurmioglu	40,— T.I.
İzmir'den Sayın H. Gündok	20,— T.I.
Derğimize bağışta bulunmuşlardır. Hemşerilerimize teşekkür ederiz.	

İSRALİ'DEKİ KUZAY KAFKASYALILARIN

HAYAT HİKAYELERİ

Yazan : HEGHA SAFWAN

Çerkeslerin İsrail'e, kutsal diyara (1) yerleşmeleri 1880 yılına rastlar. Onlar 1840-1861 yılları arasında Ruslarla aralarında süregelen korkunç savaşlar sonucunda ana vatanları Kafkasya'ya terk etmek zorunluğunda kalmışlardır.

Bunlar, Rusların vahşeti ve zulmü karşısında Osmanlıların da teşvik ve yardımları sonucunda cennet vatanlarını terk etmişler, Ruslar da vatanlarını işgal etmişlerdir.

Çerkeslerin İsrail'e göçü, doğrudan doğruya buraya olmamıştır. İsrail'den önce onlar, Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarını kavşak noktasında bulunan ve Selânik'in doğusundaki MARVEL'de tam on dört yıl kalmışlardır. Burada dahi rahat bırakılmayan bu zavallılar, Rusların tazyik ve teşvikiyle yeniden bir göçle karşı karşıya kalmış ve İsrail'e yerleşmişlerdir. Onlar, göçten önce Kafkasya'da birçok köylerde ve Çerkesçe adı Psij olan Kuban Nehri kıyılarında bulunuyorlardı. Bu köylerin başlıcaları şunlardır : 1 — VUBİN, 2 — BLEHK ve 3 — AFİFIS.

Kutsal diyara geldikten sonra ise geçişli bölgelere yerleştiler. Bunlar da :

- 1 — Khisarıye,
- 2 — Elgäbe (Elhüdeyra şehrinin yakınında olup bugün ÇERKES HARABELERİ diye anılır.)
- 3 — Kfar-Kame : (Bu köy Taberıye yakınındadır ve bugüne kadar varlığını koruyabilmiştir.)
- 4 — Reyhanıye (İsrail'in Kuzeyinde, Lübnan'ın Güney sınırına yakındır.)

Bunlara ilâveten bazı Çerkes toplulukları Cebul ve Cemın gibi bazı Arap şehirlerine ve köylerine yerleşmişlerdir. Fakat bunların çoğunluğu buldukları yerleri terk etmek zorunda kalmış, orada kalanlar da yaygın halde bulunan malarya hastalığı yüzünden ölmüşlerdir. Memleketi terkedenler Türkiye, Ürdün ve Suriye gibi Çerkeslerin çok olduğu yerlere giderek üçüncü bir göç felâketiyle karşılaşmışlardır. Bugün İsrail'de iki Çerkes köyü mevcuttur. Bunlar da Kfar Kame ve Reyhanı'dır.

KFAR KAME KÖYÜ : 1500 nüfuslu ve Çerkeslerin sayılı kabilelerinden olan ŞABSU'ğlardır. Bu köy Çerkeslerin buraya geldikleri zamanda bir harabe halindedir. Halen burada Bizans devrine ait tarihi eserler mevcuttur. Osmanlılar devrinde burada Çerkeslere toprak verilmişti.

REYHANİYE KÖYÜ : Nüfusu beş yüz kişi kadardır. Hepsi Adige ve Abedzahr-ırlar.

İsrail'deki Çerkesler bugüne kadar kendi öz gelenek ve göreneklerini koruyabilmişlerdir. Göçten sonra bu kadar uzun zaman geçmesine ve öz vatanlarından çok uzaklaşmış olmalarına rağmen kendileriyle beraber yaşayan diğer yabancı toplumlardan kız alıp vermeme yüzünden benliklerini yitirmemişlerdir. Onlar 1948 yılına kadar Yakın Doğu memleketlerine dağılmış bulunan öz kardeşleriyle daima temas halindeydiler. Atalarından kendilerine kalmış olan gelenek ve göreneklerine

bugün de sıkıca bağlıdır. Hepsi de ADİGE HABZE diye bilinen Çerkes Anayasasına bağlı bulunuyorlar. Bu Anayasa'dır ki onların birbirleriyle münasebetlerini düzene koyar, kişileri birbirine bağlar. En büyük delil olarak da bugün eylenme, düğün ve evleniminde konuşukları lisan (ki Çerkesçedir) eski geleneklerin bir devamı olarak tizlikle uygulanır.

İsrail'deki en büyük Çerkes ailelerinin başlıcaları şunlardır :

1 — Thavkho, 2 — Sıkas, 3 — Haho, 4 — Nebsu, 5 — Gorkez, 6 — Şovken, 7 — Eşşemuz, 8 — Cemse, 9 — Naşe, 10 — Lebij.

İsrail millî kurtuluş savaşından sonra, buradaki Çerkeslerin Suriye ve Ürdün'de bulunan kardeşleriyle ilişkileri kesilmiştir. Oralarından gelen haberer ancak radyoların bildirdiklerinden ibarettir. İşte bu sebeptir ki bundan sonra bütün gözler öz ana vatan Kuzey Kafkasya'ya çevrilmiştir. Bu amaçla da Meşkop Radyosunun belirli saatlerde yaptığı Çerkesçe yayınlardan faydalanılmıştır. Bu hal 1958 yılına kadar böylece sürmüştür ve nihayet Maykop Radyosuna bir mektup yazılarak oradan bilgi istenmiştir. Mektuba Moskova Radyosunun spikerliğinin yapılan Bayan Kozlita Beg Çerkesçe cevap vermiştir. Bundan sonradır ki İsrail'deki birçok Adige Kuzey Kafkasya'daki kardeşleriyle haberleşmek ümidıyla Moskova Radyosuna mektup yazdılar. Aldıkları haberlerin iyiliği karşısında (1) büyük bir memnuniyet duydular. Böylece Kuzey Kafkasya'ya temaslar genişledi ve birçok dost ve tanışlar kazandı. Bunlar arasında Adige Eyaleti Dil Kurumunu Başkanı, büyük edip Hadgale Askeri Adige Eyaleti Başkanı Hağur Anzavur, Moskova Radyosu spikerlerinden gazeteci Kozlita Bek (Bayandır) in isimleri anılmaya değer.

İsraili Çerkesleri, Kuzey Kafkasya'dan orada çerkesçe yazılmış ve Kafkasyalıların hayatlarıyla ilgili birçok eserleri getirttiler. Gençler bu eserleri okumayı ve yazmayı öğrendilerdir. Şimdi bunu kolaylıkla uyguluyorlar. Zaten Çerkesleri en çok endişelendiren olay okullarda çocuklarının Arapça ve İranice okumaları sonucu kendi öz dillerini unuttularındı. İşte bu durum Çerkes azınlığının okullarda Çerkesçe öğrenim yapmaları için resmi makamlara gerekli müdahale yapılmasını sebep oldu. Bu yolda en büyük güçlük Çerkes dilinde yazılmış kitapların hazırlanması ve bunların İsraili eğitim programına uygunluğuydu. Zira Kafkasya'dan gelen kitaplar kendine has bir hava taşıyor, buraya uymuyordu.

İsraili Devleti zamanında Çerkesler, bütün alanlarda büyük bir gelişme ve ilerlemeye kavuştular. Özellikle İngiltere'nin sömütügeci devrinde çok fakir bir duruma düşmüş olan Kfar Kame köyünde bu durum açıkça görüldü. Bu köyün geçimi daha çok hayvan yetiştiriciliği ile tarıma bağlıdır. Köy gençlerinden büyük bir grup da polislik ve çeşitli devlet görevinde bulunuyorlar. 1960 yılında köylerde kurulan mahallî idare de köyün kalkınmasında önemli rol oynamıştır. Bu idare köyün kalkınmasında önemli rol oynayan şu projeleri ele almıştır :

1 — Köye içme suyu getirilerek her eve dağıtılmıştır. Bundan önce köyün su ihtiyacı köydeki birkaç kuyuya inhisar ediyordu.

2 — Bazı yeni sınıfların ilâvesiyle bir ilkokul binası inşa edilmiştir. İki sınıftan ibaret olan okul bugün 11 dershaneden ibarettir. (2) Bugün bu okulda 350 erkek ve 30 kız olmak üzere 380 öğrenci öğrenim yapmaktadır. Bunlar soracları şehirlerde yüksek öğrenim yapmak üzere yetiştirilmektedirler. Halen bu köyden mezun bir genç üniversiteyi bitirmiş ve Türkiye'deki İsraili şirketlerinden birinde görev almıştır.

14

KUZEY KAFKASYA'NIN İSTİLASININ 100. CÜ YILDÖNÜMÜ

(1964 — 1964)

Yazan : Ramazan T R A H O

5 Mayıs 1964 tarihi, Rus askerinin Kafkasya'yı istilasının 100. cü yıldönümünü hatırlatmıştır. Çarlık Rusya'nın Kafkasya'ya nüfuzu, 16. ci asrın ikinci yarısına kadar uzanır. O zamanki Rus stratejistlerine göre Rus tüccarlarına Hazar Denizi'nin yolunu açan Volga Bölgesinin zaptından sonra, İran ve bilhassa Terek Körfezi ve Dağıstan sahli bölgesine olan «İpek Yolunu» fethetme vazifesi daha da kolaylıkla başarılabilecekti. Sahli bölgesi Dağıstan'a Çarlığın ilk belirlenen askerî hücumunu 17 asrın başlarında başlamıştır. 1603-1605 de Çar Boris Godunov, Dağıstan Şamkhalı üzerine İran Buturlin ve Osip Pleshcheev tarafından komuta edilen 3 alay yollanmıştır. Bu hamle Kafkasya muharebelerinin başlangıcıdır.

Tarık'ın zaptedilmesi ile birinci başarıdan sonra, Çar müfrezeleri büyük bir yenilgiye uğradılar. Aynı zamanda Kafkasya ile ilgili olan Türkiye, Meseleye karışmaya mecbur kaldı. Türk Pasası, büyük yenilgi müfrezeleri ile Tarık'ı yitirdi ve Buturlini kendisi ile antlaşmaya varmaya mecbur etti. Buturlin'e, engel olunmaksızın, Terek'e geri dönmeye müsaade edildi. Rus alayları şehri terk ettiler, fakat çekilmeleri esnasında Türkler tarafından kışatıldılar ve imha olundular. 7000 den fazlası kayp oldu.

I. ci Peter zamanında Rusların yağmacı plânları devam etti. Deniz kapıları için gayretleri meyanında, I. ci Peter, ligisini sıcak demizlere çevirdi. Bu projeşi, Avrupa'ya «pencere açma» plânları ile birlikte yürütmüştü. Bu yoldaki gayretleri, Türkiye ve Kırmın tarafından muhalefet ile karşılandı. 1736'da Türk-Rus muharebesi esnasında, Kuzey Kafkasyalılar, bağımsızlıklarını tanıyacaklarını vaad eden Türklerle birleştiler. Hakikatte, 9 Eylül 1739 Belgrad antlaşması gereğince, hem Türkiye ve hem de Rusya Kuzey Kafkasya'nın bir kısmını —Kabar-da'yi— bağımsız olarak tanıdılar. Fakat Kabarda'nın bağımsızlığı çok kısa sürdü. II. ci Katerin'in 1771 bildirisinin —ki burada İmparatorçe kalelerin yıkılmasını men ve Kabarda'yı İmparatorluğunun bir parçası kabul eder— nesredilmesinden sonra, Kuzey Kafkasya Çarlık Rusyasına karşı işbirliği yapmak için, Kırmın Hanı'yla ittifak kurdu. Bununla beraber, bu faaliyetlerin hiçbirini arzu edilen tesiri göstermedi. 10 Haziran 1774'de Rusya ve Türkiye Küçük Kaynarca'da sülh antlaşması yapıldı ve Kuzey Kafkasya yeniden kendisini iki tâlip arasında buldu.

Kuzey Kafkasyalıların birleşik faaliyetleri 1779'un baharında başlamıştır. Bilhassa Eylül sonunda, Kuzey Kafkasyalıların büyük miktarda cesur vatandaşlarını ve aristokratlarının çiçeklerini kaybettikleri devrede «50 den fazla prens ve 350 den fazla genç asilzâdeleleri yok olmuştur» kanlı muharebeler oldu.

1765-1786 da Kafkasyada Ruslar tarafından Kral Naibi vekilliği kuruldu; en nihayetinde Nogaylar, Kuban istepplerinden, 1783'de faaliyete başlamış bulunan Rus Generali Kont Suvorov tarafından temizlendiler ve Kafkasya hattı kuşvetlen-

Göğten bir sahne

dirildi. Bu yapıldıktan sonra, Rusya, Kuzey Kafkasya'nın Doğu kısmı Kabarda'nın Rusya'nın bir parçası olması ve 1783 İstanbul Antlaşması muvafakasında, Trans-Kuban bölgesinin de Türkiye'ye ait olduğu bahanesiyle Kuzey Kafkasyalılar ile aralarında olan ticaretle son verilmesini talep etti. Bu durum Kuzey Kafkasyalılar arasında büyük memnuniyetsizlik yarattı ve 1787'de Türkiye ile Rusya arasında harp patlak verince Kuzey Kafkasyalılar Rusya'ya karşı cephe aldılar. 29 Aralık 1791'deki harp, Türkiye ile Rusya arasında sülh ile nihayetlendi. Kuzey Kafkasyalılar olaydan faydalandılar ve II. ci Katerin'de 1792'de Kuzey Kafkasyalıları «hiç kimseye bağlı olmayan hür insanlar olarak» tanımaya mecbur oldu.

Bununla beraber, bu bildiri Çarın Generallerinin Kafkasyalılara karşı kuvvet kullanmağa devam etmelerine hiçbir şekilde engel olmadı. 18. ci asrın sonunda, 28 Mayıs 1800'de Çar I. ci Paul, Kuzey Kafkasyalıların meselerine müdahale edilmemesi hakkında «dağlıların politik durumları tebdadan ziyade, bağlı vasaldır» hükmünü bulunan bir karar neşretti. 19. cu asırda Kafkasya'da Çarlık faaliyetleri eskisi gibi, Kafkasya hatını uzatmak, yeni kaleler inşa etmek, garnizonları kuvvetlendirmek ve Kafkasya'daki kolonial alayı takviye etmekte.

1701'de Gürcistanın ihakı, 1703'de Kistovodsk istihkâmlarının inşası ve Gürcistan askeri yolunun 1804'de inşaatı, Kuzey Kafkasya'nın Kuzey Doğu kısmını batı kısmından teoritini tamamladı. Kuzey Kafkasyalılar kitle halinde ayaklandılar. 1804 yılı Rusya için zor senelerden biridir. İran ile olan harp ve Gürcistan'daki devamlı ayaklanmalar, Rusya'yı tamamiyle meşgul etmiştir. Bundan

sonraki ehemmiyehi mücadele 1809-1810 da meydana gelmiştir. Bu mücadele için durum, Kuzey Kafkasyalılar için daha müsaitti. 1804-1813 arası Rusya-Fran ve 1808-1812 arası Rusya-Türkiye harpleri henüz gelişmemeydi. Bu karşılıklara ilâveten, 1810'da Kafkasya hatının fevci şekilde harap olması ile neticelenen ve Gürci Çareviç Lavan tarafından idare edilen ayaklanmalar mevcuttu. General Yermolov'un kampanyası 1816 dan sonra Çeçenye'de başlanmış 1821 de Avar Hanı Sultan Ahmed'in ortadan kaldırılmasıyla nihayet bulunmuştur. 1822'de Dağstan'da mücadele yeniden baş gösterdi ve Yermolov tekrar meydana çıkarak Kuzey Kafkasya tarihinde bir esine daha raslanmamış törer hareketine girişti. Yermolov tarafından ikmal edilen Çarlık siyaseti, Çarlığın büyük-kuvvet bulundurulması yerine güvenilirdir bir sipere olmak üzere, azami miktarda Rus muhacirlerini ve kazakları yerleştirmekten müteşekkildi. Dağların en vahşi, en erişilmez ve en verimsiz bölgelerine çekilen Kuzey Kafkasyalılar ağıltan ölüme veya düşmanları ile çarpışma sıklığı ile karşı karşıya kalmışlardı. Mücadeleleri hakikaten kahramanca idi. Şayet Çarlık Kuzey Kafkasya'nın fethinin zorluğunu Kafkasya harpleri başlangıcında tamamiyle farkına varmadıysa bile, sonradan anlamıştır. Yermolov bir çok defalar «Kafkasya yarım milyonluk garnizon tarafından savunulan bir kaledir» demiştir.

1820'lerdeki Çarlık seferleri Çarlık için felâketle sonuçlanmıştır. Rus birliklerinin artıkları esas mevkiilerine bitap şekillerde geri dönmeye başladılar; yarı çıplak, felâkete uğramış ve yoldaşlarının bir çoğu ölmüş veya esir edilmiş olarak Gaddar bir zalim olan Yermolov'un faaliyetleri, Kuzey Kafkasyalıları amansız mücadelelerinde kamçladı; zira ağıl gâyesi, Kafkasyadaki Rus olmayan bütün milliyetleri temizlemektir. Mazeretsizce, şümransız sivilere taaruzlarda bulunur, yerlerini tahrip edip yakar, mevcut hububatı mahveder, meyva bahçelerini keser, sakin vatandaşları yok eder veya rehin olarak alıp Rusyanın derinliklerine esir olarak sürer, erkeklerle zühümde bulunup kadınları ve çocukları köle olarak sattı. 1823'de Yermolov ve General Velyaminov gibi Rus generalleri takriben 2000 kişiyi Nogayları köle olarak sattı. Böylelikle Yermolov Kafkasya da bir daha vâki olmaması törer rejimini harekete getirmiştir. Çeçen-İnguşları Yermolov'un deyimini ile «artık ekip biçemeyecekleri ziraata elverişli topraklardan yarınsından fazlasından Sunşen müstahkem hatını yapıparak yoksun bırakan yine Yermolov'un kendisi idi.

1821'de başka bir general, Vlasov, Kubanda 17 muhacir bölgesini ve 119 köy evini yakmıştır. Vlasov vahşi misillemelerini o kadar dev ölçülere ulaştırmıştır ki St. Petersburg kendisinin geri alınp muhakeme edilmesini talep etmiştir, fakat Çarlık mahkemesi derhal beraat ettirmiştir. 1825'de Çeçen'de Beybulat Taymazov tarafından idare edilen Çarlığa karşı bir mücadele patlak verdi.

Çarlık Rusyasının Kuzey Kafkasya'ya karşı olan harpleri 1829'da Edirne Sülh Antlaşmasının nihayet bulması ile «kanunî» bir hal aldı. Antlaşmanın Kuzey Kafkasya'yı alakadar eden kısmı, bağımsız bir memleketin elden ele, bir Türkî-ye'ye bir Rusya'ya geçirilmesini temin etmekteydi. 1820'ün başlarında Kafkasya'da Muridist (tarikatçı) mezhebi faaliyetler şekillendi ve Rusya'ya karşı Kuzey Kafkasyalılar tarafından devamlı silahlı mücadelelere yol açtı. Manevi istihak

maksatlarına hizmet etmek niyeti ile müceeret tasavvufa ait dini öğrenim, anı olarak, içinde hafif din rengi olan kudretli bir askeri harekete dönüştür. Çar askeri birlikleri, Dağıstan ovalarında ve diğer bölgelerde kuvvetlenmeye başlamış ve bütün Kuzey Kafkasya'ya zaptı kalkışmıştır. O sırada Kuzey Kafkasyanın akıbetinin uygulandığı ve kalan bölgelerin de şeretsizce Çarlığa teslim olacakları düşünülmüştür. Mutridis'e öğretim İmam Gazî-Muhammed (1830-1832), İmam Hamzabek (1832-1834) ve İmam Şamil (1834-1859) tarafından bir «Gazavat» sloganı ile tekrar canlandırılmıştır (1785-1791). Şeyh Mansur'un felsefesine göre, can, ancak imansız bir düşmana karşı mücadele etmekle kurtulabilir ve bu suretle, «Gazavat», Kuzey Kafkasyanın, Çarlığın vahşiyanne fethi siyasetine karşı cevabı teşkil ediyordu.

Gerek Gazî-Muhammed ve gerekse Hamzabek, Şamil'in başanlı hareketi için yolu döşemiştir. Şamil, müthiş zekâ sahibi, teşkilât kabiliyetiyle dayanma kuvvetine haiz bir insan olarak «Gazavat» mücadelelerine başarı ile devam etmiş ve Çarlık kolonyalizminin karşı mücadelesini o dereceye inkişaf ettirmişti. 1845 tarihinde Dağıstana tek bir Pus askeri bile (bir miktar esirden başka) kalmamıştır. Dillere destan olan bu mücadele, 1859 yılına kadar devam etmiş (yani 25 sene) bütün dünyayı hayrette bıraktı ve insanlık tarihinde emsalsiz kalmıştır.

Marnafin, mağlubiyet kaçınılmaz ve çaresiz idi. Şamil imamlığını etmek için Rusya, iyi eğitim görmüş 280.000 kişilik bir kuvveti Orta karşı göndermişti. 25 Ağustos 1859 tarihinde, Şamil her taraftan düşmanlarla kuşatılmış olduğundan, Field Marsal Prens Baryatinsky tarafından esir alınmıştır.

Şamil'in esir düşmesi, diğer Kuzey Kafkasyalıların maneviyatını kırarak yerde, onları beş senelik müsterek bir mücadele için yeniden birleştirmiştir. Nihayet 21 Mayıs 1864 tarihinde Kuzey Kafkasyalıları zorla iltihaf ettirilmişler, fakat mağlup edilmemişlerdir. 1859 ilâ 1864 yılları zarfında 1.500.000 Kuzey Kafkasyalı Türkiye'de muhacir olarak yerleşmişler veya Merkezi Rusya'ya sürülmüşlerdir.

Jean Carot, «Les Deux Roules du Caucase» adlı eserinde şöyle yazmaktadır: «Rusların Kafkasya'ya fethi, medeniyetimizin barbarlık tarihinde en feci fası-larından birini teşkil etmektedir. Kafkasyanın her iki yandaki dağılarının mu-kavemetini kırmak için almış senelik terörizm ve despotizm icap etti. Doğuda gasıplı, Şamil'in kişiliğinde bir nevi Abdül-Kadir-i (1) bulunmuşlardı. Batıdaki Çerkeslerde ise başka tip bir kahramanlıkla karşılaşmışlardır: Bütün bir milletin, son mermisine kadar muhafasından sonra hep bir arada tek bir insan gibi şüğüne gımelilerindeki mağrur profesörları... Her Çerkesin kalbi, milli düşma-nuna karşı amansız bir kinle doludur ve memleketini Rus boyundurduğundan kurtarmak için ateşli bir arzu ile yanmaktadır.

Kuzey Kafkasyalıları ölünceye kadar sadık kalan David Utkuhart 1 Haziran 1864 tarihinde neşrettiği «Free Press» te sıyah bordürle Kuzey Kafkasyanın so-nunu ilân etmiştir. Hemen hemen bütün Avrupa basını, Kuzey Kafkasya istiklâl-i-hinin kaybına maalem tutmuştur.

Karl Marx, 7 Temmuz 1864 tarihinde Engels'e gönderdiği bir mektupta şöyle

yazmaktadır: «Rusların Kuzey Kafkasya'da aldıkları aşırı tedbirler ve Avrupa-nın bunu aptalca bir iltihaf ile karşılaması, yapılanlara gözlerini kapamalarına zorlamakta ve bu da kendileri için daha kolay olmaktadır. Bu iki olay — Polon-yanın ayaklanmasını yok etme ve Kafkasyanın fethini — 1815 tarihinden beri Avrupa'nın en ciddi hadisesi olarak mütalaa etmekteyim.

Kafkasyadaki muhasamat bitmişti, fakat ne sulh ne de sükunet orada hü-küm sürememiştir. Kuzey Kafkasyalıları her fırsatta zulüm yapanlara ve toprak-larını ve memleketini gasp edenlere karşı mücadeleye devam etmişlerdir. Meselâ 1865, 1877 ve kadar meşhur ayaklanma ve 1906 da Çeçen-İnguşet'ya, Dağıstan, Ossetia, Çerkesia ve Karagay-Balyarya'daki ayaklanmalar 1917 senesine kadar devam etmiştir.

1917 İhtilâlinin patlamasına dair habere Kafkasyanın tepkisi geçitli olmuş-tur, fakat müsterek olarak bir his mevcut idi: Herkes eski rejimden beri şiregal-mekte olan birçok haksızlıkları ortadan kaldırmak için ihtilâli bir vesile olarak kullanmak istemiştir. Mart 1917'de, Kuzey Kafkas İstiklâlini ilân için büyük ha-zırlıklar yapılmış ve 11 Mayıs 1918'de Kuzey Kafkasyalıları nihayet uzun süre ar-zuladıkları hayali hakikate kavuşturmuşlardır. Bolşevikler, yine suları ihtilâl et-mişler ve Kuzey Kafkasya'ya yine 1920-1921 senelerinde işgal altına almışlardır.

1920 senesinde teşekkül eden Kuzey Kafkas Cumhuriyeti ile 1921'de teşekkül eden «A.S.S.R. Dağ Cumhuriyeti» kuruşlukları anda lâğvedilmişlerdir ve Kuzey Kafkasya kavimleri yine ayrı kabileler halinde ayrılmışlardır. Bundan sonra Karagay, Çerkes, İnguş, Kabardo Balkar ve Ossetan «Müstakıl Muhariyet» böl-geleri tesis edilmiş ve bundan sonra Kabardo-Balkar ve Çeçen-İnguş A.S.S.R. Cumhuriyeti altında birleşmişlerdir. İkinci Cihan Harbi sonunda bu cumhuri-yeler lâğvedilmiş ve Karagay-Balkar ile Çeçen-İnguş Cumhuriyetleri-takriben 800.000 kişi Orta Asya, Kazakistan ve Sibirya'ya sürülmüşler ve 13 sene kadar oralarda kalmışlardır. Onlarla beraber genç komünist birliği üyeleri ile ve Yü-ksek Parti memurları da sürülmüştür. Zira, Bolşevikler bundan sonra Kuzey Kafkas Komünistlerinde itimat etmemişlerdir. Kuzey Kafkas mücadelesi henüz bir neticeye varmamıştır. Eñan devam etmektedir ve hürriyetin tahakkuku ve müstakıl bir devlet içinde demokratik hükümet kurmak yolunda mücadele eden-lere zaferin geleceğine emni bulunmaktayım.

(İngilizce PROBLEMS Sayı 24. Mühim) ten

(1) Cezayirli mücahid ki Rif kahramanı adıyla emperyalistlere karşı mücadelesi ile ün salmıştır. (Dergi Yazı Kurulu)

DOĞUM

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Çetin Aydemir'in bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. TITİN adı verilen yavruya sağlık diler, ailesini tebrik ederiz.

Arkadaşımız Afer Özcanoğlu (Gurbı) Münih'ten bildiriyor :

11 Mayıs Kuzey Kafkasya Bağımsızlığı Yıldönümünde Yapılan Tören

11 Mayıs 1965 tarihinde «KUZEY KAFKASYA CUMHURİYETİ» nin mahiyet ve bağımsızlığını kutlamak amacıyla Almanya'nın Bavarya Eyaletinin başkanı Münih'te bir toplantı düzenlenmesi KUZEY KAFKASYA MİLLİ MERKEZİ'nce karar alınmıştır. Bununla ilgili olarak Münih'in kenar mahallesi sayılabilecek olan Um'e gidilmiştir. Kuzey Kafkasya dilinde yayın yapılan Münih Radyo Evi'nden özel sunumda dönülmüştür. Törene yaşlı, genç, kadın, erkek pek çok Alman da iştirak etmiş, bazıları ise toplantının mahiyetini bilmedikleri halde yapılan hazırlıklardan önenmiş birşeyin olduğu düşüncesiyle tören yerine gitmekte büyük bir istek göstermişlerdir. Almanya'daki Kuzey Kafkasyalılara gelince, bağımsızlık günlerinin tatlı hayalleriyle büyük bir neşe ve istek dolu olarak yollara dökmüşler, fakat kaybedilen hüriyetin kutsallığı karşısında da tizintilerini gizliyememişlerdir.

Düzenlenen toplantıda hatipler o günün anlam ve önemini belirten veciz konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalar Kafkas dillerinde, Almanca ve Türkçe olmuştur. 11 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığa kavuşan Kuzey Kafkasya Cumhuriyetini Başta büyük devletler olmak üzere bütün dünya Kafkas milletlerini, bu arada Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığına sahip olmalarını, onların en büyük hakkı olduğunu defalarca savunmuşlardır.

Tam 273 yıl, dünyanın en büyük ve modern ordularının, top, tüfek ve devrin en gelişmiş araçlarıyla saldırılarına yalnız basit kılıçları ve imenalarıyla karşı duran 7 milyon Kuzey Kafkasyalının bağımsızlıklarını tanımak, tabiidir ki onlar için en büyük vicodani bir borç idi.

Bütün insanlığın hâlâ bıkıp usanmadan yeryüzünden eserinin kaldırılması için amansız bir savaş açtığı devrede, hüriyete en çok hakkı olan Kuzey Kafkasyalının bağımsızlıkları uğrunda mücadelelerinden vaz geçmeyecekleri artık herkerce işice anlaşılıyor bulunuyor.

* *

ANKARA KUZEY KAFKASYA KÜLTÜR DERNEĞİNİN GENEL KURUL TOPLANTISI YAPILDI

20 Haziran 1965 tarihinde Bahçelievler Akahın salonunda yapılan dernek genel kongresinde yeni yönemin kuruluha :

Hikmet Aslanoğlu, Bayram Hergüner, İ. Sabri Bulur, Kemal Okur, Saim Tuş, Hayrettin Şen ve Nazım Sürmen seçilmişlerdir.

Derginiz yeni yönemin kuruluna çalışmalarında başarılar diler.

ŞEYH MANSUR

(Geçen sayıdan devam)

Yazan: B. BAYIRHAN

Üstün Rus kuvvetleri karşısında Kafkasların tabdik etmek istedikleri plan şu idi :

1) Kuvvetlerin büyük kısmının Anapa etrafında toplayarak katı muharebeyi, bu bölgede kabul, dolayısıyla Osmanlı ordusu ile müşterek hareke tetmek,

2) Düşman İleri Harekâtını geciktirmek, kuvvetlerini baskınlar yaparak yıpratmak ve zaman kazanmak,

Düşman kuvvetleri Haziran 1791 harekâta başladı, takip edilen istifkânet doğrudan Kuban vadisi olduğundan arızalı araziye garpmadan ve yıpranmadan sivarı ve topçularını da emniyetle sevk ederek Temmuz ayında Anapa önüne gelmeye muvaffak oldular.

Anapa garpmızını küçük bir Türk kuvveti ile Şeyh Mansur'un kuvvetleri (Çerkes Geçen ve Noğaylardan mürekkep) Kafkaslar tarafından savunulacaktı. Düşman kaleyi muhasara ederek şiddetli taarruzlara başladı, çok kanlı garpmalar oluyordu. Kafkas sularleri aklı olarak Rus habırlarına hücum yapıyorlar, fakat düşmanın çok şiddetli topçu ateşiyle karşılanıyorlardı. Türk Kumandanı kaleyi teslim etmek istedi isede Şeyh Mansur dayanmak tavsiyesiyle buna mâni oldu. Her iki tarafın inatla devam eden kanlı savaşları dolayısıyla muharebe meydana mezbaa halini almıştı.

22/Haziran sabahı saat sekizde başlayıp üstün topçu ateşle tahrip edilen kasovra kale sukut etti, bundan sonra kadın, hasta, çocuk gözlemlenmezsin Rusların leye karşı yapılan taarruzla; içerde ve kale civarında çok kılı muhrebelerden kalkanları başladığı Rus tarihçisi DOBROVIN tarafından bu durum bitaraf olarak açıklanmıştır.

Bu muharebelerde Ruslar:

930 subay ve er (ölü)

1996 yaralı verdiler (bazı tarihler 940 ölü, 2000 yaralı der).

Türk ve Kafkasların zayıfatı:

8000 şehit

5900 Erkek esir

7588 Kadın esir

130 Sarıcağ

96 Top

Kale K. Mustafa Paşa, Mınavini Tayyar Paşa, Anapa eyaleti Reisi Mehmet Giray Zan esirler arasında idi.

Kafkas kahramanı alı senedenberi üstün kuvvetler karşısında çok gayri müsait şartlar alın da savaşlıktan sonra Anapada Rusların eline esir düşmüştü. Esirler Kırım'a, Şeyh Mansur büyük bir esir olarak Petresburg'a gönderildi ve

orada II. Katerinenin gizli fermarı ile Şlisselburg kalesine haps edildi. Kale kumandanı albay KOLUBAKIN e verilen ferman şöyle idi:

Şeyh Mansur bize karşı dağılırı kısıktıyordu. Türklerle harp ederken bize zararları dokunuyordu, Petersburgdaki kalede sorgunu yapıırken kama ile nöbetçiyi öldürdü. Bundan dolayı prangaya vurulacaktır ve bu maksatla Şlisselburg ga gönderilmiştir. Hapishaneye girdikten sonra pranga çıkarıldı ve kaınması için gerekli emniyet tertibatı alındı. 13/Nisan/1794 de kale kumandanı KOLUBAKIN «Mansur hastalanarak ölmüştür» şeklinde bir rapor vermiştir.

Bu suretle 1748 de Adli köyünde dünyaya gelen bu eşsiz valanperver, cesur, ateşli müslüman göoçü 1791 senesine kadar Sunja-Terke-nehirlerinden Kuban nehrine kadar devam eden salhadaki dağılırı bir gaye etrafında toplayarak Ruslara karşımansız istiklâl savaşları yapan millî kahraman olarak fani dünyaya "ada etmişti.

2. Katerine Çerkesler için yayımladığı bir beyannamede «serbest millet olarak yaşayabiliriz» diyordu. (Türklerle-Ruslar arasında imzalanan yaş muahedesi hükümleri)

Bu muahededen sonra Petersburga özel elçi olarak gönderilen Mustafa Rasih Paşa Anapada esir edilen kale kumandanı ile meşaretin ve bu meydana Mansurun serbes bırakılmasını talep etmişti. Cevaben «Türk esirler verilecektir. Ancak Mansur Osmanlı imparatorluğu tabaası değildi, Çeçenler, çok seneler Ruslara karşı eşkıyalık yapmış ve idama hak kazanmıştır; af edilmişken hapiste muhafızını bıçaklamış, polis memurlarının üzerine kama ile hücum etmiştir. Bundan dolayı serbest bırakılmaz» denmiştir.

Haris emelleri için kendi kocası 3. Petroyu öldüren ve imparatoriçe olan 2. ci Katerine yerinde 2. ci Aleksandır gibi mutedil bir devlet adamı bulunsa idi millî kahraman âdi bir eşkıya gibi hiç bir zaman Şlisselburg kalesine gönderilmezdi.

İnsanlar fanidir, Şeyh Mansurda her fani gibi maddi varlığı ile bu dünyayı terkemiştir.

Fakat şimaili Kafkas dağılırı, bilhassa Çene-İnguşlar hiç bir zaman onu unutmayacaklar dünyada dundukca onların kalbünde ölmöz bir khraman olarak Şeyh Mansur ebediyen yaşayacaktır.

Not : Bu yazının hazırlanmasında faydalanılan başlıca eserler:

- 1) Vassan Giray Cabaginın notları,
- 2) General İsmail Berkük: Tarihle Kafkasya, Sayfa 382-384
- 3) Şeraretin Erel: Dağıstan ve Dağıstanlılar, S. 117-118
- 4) Cevdet Paşa tarihi: 3 ncü cilt.
- 5) N. A. Smurnef: 16-19. asırlarda Kafkasyada Rus politikası. S. 139, 143, 156, 158, 160.
- 6) Rus Ansiklopedisi 9. cu cilt, S. 212, 213 ve 214.
- 7) Türk Ansiklopedisi fasikül 87
- 8) 1787-1788 Osmanlı Rus seferi
- 9) Dubrovın: Kafkasyada Rus hâkimiyeti, İkinci cilt.
- 9) Dubrovın: Kafkasyada Rus hâkimiyeti, İkinci cilt.

ESKİ ADIĞE (ÇERKES) TARİHİ ÖZETİ

— 5 —

Yazan :
Şora Bekmirze NOGUMUKA

Çeviren :
Dr. Vasi GÜTSAR

Adıge (Çerkes)ler cesaretleki tabii şöhretlerinden başka diğer milletlerin fertlerine nazaran da bir çok meziyetlerle temayüz etmişlerdir. Bu meziyetler içinde yüksek dağlarda, geçitlerde döğüşmek kudreti, zorla geçilen yerlerde sürat, çevik hareket, koyu, sık ormanlarda uzun süre konaklamak ve saire gibi üstün vasıfları zikre değer. Eski çağlarda hücum ve savunmada kullandıkları silahlar ise kılıç, mızrak, ok, yay, zırlar ve ağır kalkanlardı. Böylece bu aşın cesâret onlarda yükselme gayreti, hevesi, büyük maceralara atılma temayüllerini doğurur, nefse güven ile sınırsız ve üstün kişisel hürriyet duygularını artırır. Bununla beraber geniş ve temiz yürekli idiler. Fena yaşantılardan, aşağı heveslerden uzak kalırlar, yalnız cesaretleriyle ve savaşlarda kazandıkları zaferlerle övünmeği düştürürlerdi.

Kendi hükümetine itaat etmesini ve vergi (clzye) vermesini elçisi vastiasıyla isteyen Avar Hanına meşhur ANT kahramanı LAURİTAS'ın şu cevabını bu mü-nasebtle açıklıyoruz. LAURİTAS şöyle diyor: «KILIÇLARIMIZ ELDE İKEN VE CESUR KAHRAMANLARIMIZ YAŞARKEN KİMSEYE BOYTUN EĞMEYİZ VE HER HANGİ BİR VERGİYİ (ödenegi) VERMEYİZ»

Ümlü eski Adıgelerin ve kahramanlarının başardığı büyük işler bütün Kafkas millletlerinde ve hususiyile ABAZA (12) ve KUŞHA (13)ların hafıza ve hatıralarında saklıdır. Bu İki Çerkes dalı bizim atalarımızla daime huzur ve barış içinde yaşarlardı. Aralarında ilgi ve münasebetler çok samimi idi. Mitolojimizde (efsanelerimizde) ve eski rivayetlerimizde atalarımızın aldattına ve hile gibi şeyleri bilmediklerini gösteren deliller vardır. Karşılıklı dostluk münasebetlerinde, vefakârlıkta ve ânde (sözvermede) bağlı kalmakta âdetâ canlarını fedâ ederlerdi. O zamanlardaki yaşayış tarzının basitliğine rağmen bu vasıfları takdir eder, her şeyden üstün tutarlardı, hattâ bu gün bile bu belirtilenleri kendilerine misal tutarlardı. Geçmiş sürelerde ahlakları ve yaşayış şekilleri hakkında bi çok şeylerini mitolojimiz bildirmekten geri kalmıyor, her nevi şartlar ve münasebetler içinde de misafirilere yapılan ikram ve ağırnamalar gibi meziyetlerin daima söyler durur. Bu eski geleneğe ve âdetlere hâlâ milletimizin faziletlerinden biri sayılır. Çeşitli süre ve yüzyıllarda milletimizin uğradığı felâket ve zorluklara rağmen hiç değişmeden eskisi gibi kaldı. Hâlâ bizde, bize bir misafir geldi mi onu nazarımızda kudsals tutarız, ibare lâyıık götürürüz. Ağırnamak, gerekli saygıyı göstermek, evdeki en güzel yemeği ve içkiyi sunmak ve ayrılıp gidince kendisini taarruzdan korumak için ona arkadaşlık etmek herkesin borucudur. Misafir eden;

misafirin rahatsızdan, er... ve her ne şekilde olursa olsun gelecek zarar ve ziyanından millet kar... a sorumludur. Her hangi biri misafirine karşı ödevini ihmal eder, yada ona korumadan aciz kalırsa halk meclisi kurulur ve görevini yapmayan kişiye gerekli cezayı tertip eder. Misafir kabul eden adam da meclisin verdiği hükümün şekli ne olursa olsun, hattâ misafiri uğuruna kendi hayatına da mal olsa hükmiyi kabul tereddüt etmez.

Rıyasetlerimden öğrendiğimize göre yağma hâdiseleri memleketimizde çok seyrek idi. Eski atalarımızın ahlaki çok temiz ve glizeldi. Aldatma ve fessattan uzakta diyebiliriz. Çalma, dolandırma gibi şeyleri irtikâp etmişlerdir daır bir şey görülmemektedir. Herkes lüzumunda diğerinin yardımına koşmak ve gereğini sağlamak zorundadır. Bu hareket kutsal ve insanı bir borç sayılır. Bir şahsın başkasından yardım istemesi utanç ve çirkin değildir. Fakir ve muhtaç bir yabancı bize sığınınca âdet şu idi. ki; gayrı meşru yollardan da olsa mal edinmesi-ne müsaade edilir, maddi durumunun düzelmesi için muhtelif vesilelerle ve kolay yollardan mal edinmesine imkân sağlanırdı. Fakat bu kimse gayrı meşru harekete 6-7 sene devam ettikten sonra son vermeğe ve sakınmağa mecburdur.

Adige (Çerkes)ler bir de hayatın şiddet ve ağırlığına dayanmaları ile tanınırlardı. Biri evlendi mi, evlenmenin hemen arkasında zevcesini alıp evine götürmez. Onu dostlarından birinin evinde bir kaç gün bırakmak usulüdür. Bu dost da gelini mühasip bir zamanda, özel merasim ve bir çok hediyelerle kocasının evine götürmek dâimdir. Gelinin başı kıymetli kumaştan bir örtü ile örtülür ve bu örtü evlenişinden belli bir süre sonra (örtü kaldırıcı) adı verilen belirli bir kimse tarafından gelinin başından kaldırılır ve bu işlem çok ince ve seri bir hareketle yapılır.

Gelin, kocasının evine götürülürken her hal ve şartlar içinde kendisine gelinidir bir kimsenin refakatında gönderilmesi gelin babasının vazifesidir. Bu hanımı; geline tam bir sene arkadaşlık etmekle mükelleftir. Ona (bir sene boyunca arkadaş) derlerdi. Bu arkadaş bir yıl geçince gelinin babasının evine—bu gün de bizde gelenek olduğu gibi— en kıymetli hediyelerle dönerdi.

Erkekler hanımlarını sanki kendisinin hizmetçisi ve cariyesi imişesine evde çalıştırır ve kendilerinden kötü körtüne itaat isteyerek şikâyetlerine kulak asmazlardı. Sözlerine ve yapıklarına her ne şekilde olursa olsun itiraz etmezler. ne müsaade etmezlerdi. Karısının hareketinde aksaklık gördüğü takdirde bu kadını evlenmeden evvel veya evlendikten sonra ailesine geri yollamak hakkına hâzildi. Erkek ölünce onun mezarını kırk gün ziyaret etmek ve her ziyaretinde mezar başında belli bir süre geçirmek kadının görevidir. Bu âdete (mezar başında duruş) derlerdi. Fakat bu zamanla ihmal edildi ve sonra da bırakıldı. Erkeklerin kadınları üzerinde bu otoritesinin ve tehakkimünün sebebi ise fikrince erkeğin evlenme zamanında kadına bedel olarak ödemekle borçlu ve vazifeli olduğu (VASE) yani başlık olacaktır. Bu VASE ye bazan (KALIM) de deriz.

Bizde kadın çocuklara altı yaşına kadar bakar ve terbiyesiyle meşgul olur. Ondan sonra çocuklar erkeklerin eline bırakılır; erkekler de onlara silah atmaz, ata binmeği ve zamanla diğer silahları kullanmağı öğretirler. Mesela küçük çocuğa önce hedefe vurmağı öğretmek için bıçak, sonra kama, daha sonra ok ve yay verirlerdi. Böylece çocuk istidat ve kabiliyetine göre silah kullanmağı ve ata binmeği öğrenir ve bunlara alıştırılırdı.

Kızların ise; yedi yaşlarına girmeden, göğüsleri etrafına deriden bir korsa sarılırdı (ki göğsün büyümesi önlenmiş, vücudunda güzel bir endam sağlanmış). Ayrıca yaşta, ipek ve sırma işleri gibi ince el işleri, elbise dikmesi işleri öğretilirdi. Kız evlenince zıfat gecesi, kocası kızın göğsü etrafındaki deri korsağı göğsünü incilmeden ve korsağı zedelemeyen sert bir aletle çıkarıp alır. Bu esnada hasta eder de kızın vücudunu yaralar veya deriyi zedelesse bu hareket erkeğin büyük bir ayıp sayılır. O korsağı kaldırdıktan sonra artık kadının vücudu sırtla gelişmeğe, memeleri de onu takip eden günlerde büyük bir hızla büyümeğe başlar ta ki gelişmesi tamam oluncaya kadar. Bu eski âdet son günlerle kadar devam etti. Fakat göğsün deriden bir korsa ile kaplanması geleneği çirkin ve sıhhatle çok zararlı bir âdettir. Çünkü kızların çoğu bu yıldızdan verem dedğimiz göğsü hastalıklarına maruz kalıyorlar.

Prens çocuklarının ise doğunca terbiyeleri ve bakımı için asilerin (Verkerin) evlerine gönderilmesi âdettir. Kendi prens veya efendisinin çocuğunun terbiyesini üstüne almak şerefine erişen bey (Verk), kendisini çok mesut sayardı. Çünkü beyinin lütuf ve isteği her dileyene böyle bir şeref nasip olmazdı. Çocuk âdet veçhile (BOF HAKUE) denilen mürebbinin yanında yedi sene kalırdı. Terbiye gören çocuğa da (PUR) derler. Mürebbi; çocuğun terbiyesi ve eğitimi için yettiği kadar çalışır, bütün kuvvetini sarf ederdi. Aynı zamanda onu eğlendirir ve ona şarkılar söylerdi.

Lây lây lây, göz bebeği, sen bugün küçük çocuksun Yarın büyük bir kahraman olacaksın, kollamın kuvvetlenince Savaşta gireceksin, at, koyun ve ganimetlerle geleceksin Sakın beni o zaman unutma, ben senin lütfiyar mürebbinim.

Çocuk on altı yaşına gelince mürebbi yanındaki en iyi elbiseyi ona giydirir, en asil ve en iyi ata bindirir, en iyi ve en pahalı silahlarla silâhlendirir ve çocuğu evvelce evine sokmayan babasının evine iade ederdi. Genç prensin babasının evine dönüşü özel merasim ve şartlara tâbi idi. Prens, oğlunu terbiye edene, pahalı ve değişik hediyeler bağışlar ve kendi mevkiline ve mali gücüne, cömertlik derecesine göre de yeterli derecede at, inek, öküz ve hademe verir. Mürebbinin evine ve yurduna büyük bir âlay ve mersimle ikram edilerek geri gönderilmesi preme düşerdi. Bundan anlaşılır ki terbiye edilen (Pur)'ın mürebbinine (Bof Hakue) olan sevgi ve bağlılık çok kuvvetli idi. Terbiye gören (Pur) çocuk ta mürebbininin isteklerini yerine getirmekte ve ne çeşit olursa olsun dileklerini yapmaktada tereddüt etmezdi.

Prenslerin kızlarına gelince; onlar dahi daha küçük iken asıl (verk) lerin evlerinde terbiye görürler ve babalarının evlerine yalnız ziyaret için giderlerdi. Biri evlendimi onun VASSE sı mürebbinine verildi. Adige (Çerkes) ler dedelerinin bu Vasse- başlık-ile haysiyet ve şahsiyetlerinin büyük ölçüde yükseldiğini duydukları için bunda gösterilecek ihmal ile haysiyet ve şereflerinin incinmiş olmaları durumunun kendilerine ağır geldiğinden bunu yapmaktaki mevkilerini yükseltmek amacı düşünüyordu. Hattâ şartlar ne olursa olsun kendi nefisleri için mülkünün olan bütün vesilelerle mülkünü almakları hususunda ellerinden geleni yapmaktan da çekinmezlerdi.

Adam öldürme ve teaddi etme suçlarından ötürü intikama hedef olan yalnız kaatli olan değildi. Aynı zamanda intikam hedefi kaatlin akrabalarına ve bağlı olduğu ailesinin ve kabilesinin her ferdine de şamil idi. Öldürülenin çocukları da bire bir olarak intikam alırlardı. Kaatli; öldürülenin akrabalarının intikamından kurtulmak istediği zaman doğrudan doğruya kendisi veya dostlarından biri vasıtasıyla öldürülenin evinden veya ailesinden (soyundan) bir erkek çocuğu alarak yetiştirmeğe, terbiye etmeğe çalısır ve kendi öz evladı gibi, hattâ daha üstün tutarak terbiyesine itina eder, iyi yetiştirir, ona en iyi elbiseleri giydürerek, yarımadaki atlardan ve silâhlardan en güzel ve iyisini hediye ettikten sonra da özel merasim ile ikram ve yakınlık göstererek babasının evine iade etmeğe mecbur olurdu. Bu durumda terbiye edilen çocuğa (Maktûlin kan karşılığı terbiye görmüş) adı verilir.

Derlerki eski devirlerde VERK sınıfı kilitür ve terbiye bakımından diğer tabakalardan daha üstün (mümtaz) durumda idiler. Gençler, yaşlılardan ve ihtiyarlar (Thamate) dan çekinirler ve onlara en yüksek hüürmet ve saygı yerlerini verirler, fikirlerine, sözlerine karşı gelmeğe cesaret etmezler, huzurlarında (yanlarında) oturmazlar ne şekilde olursa olsun onların isteklerini red etmezlerdi.

Kadınların en yüksek ve üstün vasıfları, meziyetleri edep ve ifteleri (namusları) idi. Hayatta namus ve ruh temizliği her zeycehin ve kadının evlilik hayatında en mukaddes borçlarından sayılırdı. Fakir tabakada evlilik hayatı ise sabit bir düzende değildi. Çoğu zamanda evlenme bazı yaşlıların ve bu tabakadan bazılarının muvafakatına bağlı olarak iki şahsın anlaşması ile olurdu. Bu sınıfın ferdlerinde kadınları ve kızları kaçırmak eskiden beri müfat idi. Dehşetli kızıllarda anlaşılarak evlenmeğe ve birlikte hayat sürmeğe karar verirlerdi. Bazılarına (Gizli doğmuş) adı verilmesinin sebebi, karı kocanın her hangi bir merasim yapılımadan evlenmiş bulunmaları ihtimali içindedir. (Köpek oğtu) adıyla bilinen şahsa bu adın verilşinin esası da bazı gizli doğum hâdiselerinden ileri geliyor.

(Devamı var)

- (12) (ABAZA) ve (BASKHAĞ)lar Kafkas sıra dağlarının yüksek muntakalarının kuzey kısımlarında, Kuban ve Podkumok nehirlerinin çıktığı yerlerde ve Kuban nehrinin sol taraflarında ve Kofar, Beshon, Laba, Khodz ve Gups nehirleri yanındadırlar ve (Kuban Abazaları) ile (Koma Abazaları) diye iki dala ayrılırlar.
- (13) (Oss)lar eski zamanlarda (Assetin) adıyla adlandırlardı.

Yazan :
Arthur BYHAN

Çeviren :
Yahit CANBEK

(Geçen sayıdan devam)

ÖLÜM — Gömülme bu gün müslüman geleneklerine göre yapılır. Geçenler vaktiyle ölülerini, gıyınmış ve baştan aşığı silâhlanmış olarak ve mezarına üç ekmek ve içki koyarak gömerlerdi. (Ölünün adı ile). Aynı çerkeslerde olduğu gibi hareket edilerek kadınlar bir hafta ağlar ve feryad ederlerdi. Gömülmenin ertesi günü, «GÖMMEYİ ANMA BAYRAMI» kutlanırdı. Bütün akrabalarla tanıklıklar gelirdi. Bu törenlerin ölünün mezarına olduğu hakkında bir inanç mevcuttu. «Yahağı ANMA BAYRAMI» daha sonra, ölünün öteki tarafına yatağı terk etmeye hakkı olduğu zaman yapılırdı. Bu bayramda yarıs ve atış müsabakaları yapılır ve ölünün dört atı, atalarına ve kendisine kurban edilir. «BÜYÜK HATIRLAMA BAYRAMI» ikinci senenin başında ve dulun mateminin bittiği ve evlenebileceği döndüncü senenin sonunda yapılırdı. Bununla beraber, kadın kocasının malı farzedilir ve ölümünde kocasının akrabaları; birinci kocasının yanına gömülmesi için taleple bulunurlardı. Genç kızlar ve kadınlar için «HATIRLAMA BAYRAMI» kutlanmazdı.

Döşeme taşları ve tahtalarla örtülmüş mezarlara, mezar taşları dikilmiştir. Muhariblerin mezarları mukaddes sayılır, beyaz yahut kırmızı alev taşıyan topırağa dikili bir tahta parçasıyla belirtilmiştir. Genel olarak mezarın üstüne bir kubbe veya evlek inşa edilir. İnguş ve Laklar; eski âdete göre mezarların üstüne kasa şeklinde bir taş yığar ve onun üstüne de adam boyunda bir taş dikirlerdi.

XVI. ve XVII. inci yüz yıllarda ölümler; Konl yahut kullibe (KASA) şeklinde, tabanı 4x4 m, yüksekliği 8-10 m, iki yahut üç sıra pencere, ölümlerin taş sıralara konulduğu ve onlara gıda ve her türlü malzeme verildiği, cenaze evlerine gönderildi. BÜYÜK AİLELERİN ölü evlerinin dışında; Çeçenyanın bazı noktalarında, çatı ve giriş yeri kubbe şeklinde ve yukarıda belirtilmiş olan Bah Osetler (Kuşha) le aynı aileden gibi görünen ve dağlarda meşeleri çok daha eski olması muhtemel toprak alnı ölü evlerine raslanırdı.

İNANÇLAR — İslâmîlik; Çeçenyağa daha evvel nüfuz etmiş olmasına rağmen, IV. üncü yüz yılda Gürcüstandan itibaren hıristiyanlaşmış denilen Dağstan'a XVIII. yüz yılın sonunda sağlam bir şekilde girmiştir. XVII. yüzyılda Çeçenler İslâmîliği yeniden Kırmık ve Kabardey Çerkeslerinden aldılar ve XIX. inci yüzyılda komşuları Lezgiler gibi GAZI MOLLA ve ŞAMİL ile Ruslara karşı (1859'a kadar) bu imanın müdafileri oldular.

İki derviş emri (TARİKAT) onlar arasında mühd buldu. NAKŞİBENDİ ve XVI. yüzyılda KUNTA HACTI (MOLLAH) tarafından kurulan «KUNTA» tarikati. Bu tarikat mensupları boyunlarında muska, ellerinde tesbih taşları, kucaklarında, yüksek sesle dua ederler (Şükra-şükür), duaları sırasında bir zincir teşkil ederler, ellerini vururlar, uzun uzun dalma ve çabucak la İLAHA İLALİLAH (Allah'tan başka tanrı yoktur) derler ve Mevlevîler gibi kendilerini kaybedip düşünceye kadar dâire halinde dönerler.

Iran (Acemistan) dakiki 3. çayzen Dağıstan camileri (MÂBED); Çeçenyada basit evlerden tefrik edilmeyenler ve minaresizdir. Mizezzin (BUDUN-bağırın) çağın önünden yahut çağın üstünden namaza çağırır. Lezezi ve Çeçenler İslamla yapar, yıklarılar, sadaka verirler ve «HACI» olarak dönem için (MEKKE) ye dini ziyaretler Avarların camileri olmadıği için dualarını kırda bir kaynağın yahut bir nehrin çevresinde yükseltilikleri (2-3 m. uzunluk ve 1 m. yükseklikteki) taş yapımları üzerinde yaparlar. Eviyalaların (PIRKEND) mezarına dini ziyaret için giderler. KURİ ve UD kadınları, meselâ (LİGA) daki Süleyman'ın kabrini muhakkak ki çok göçüğe sahip olmak için ziyaret ederler.

Onlardan hristiyan olanı azdır. Niş (Nish) te oturan UD'lar Ermeni - Gürcü, diler, Vartakh (Vartach) takiler ortodoksturlar. Dağıstana eski kiliselerin kamınları yoktur. Fakat Çeçenyada bol miktarda rastlanır. En iyi muhafaza edilmiş olan ASSA vadisinde PVI yakınında TKHABA - ERDA (2000 lertin aziki) dir. O; 15 metre uzunluğunda olup sütunlu ve Gürcü sanatına ait olmayan heykellerle süslenmiş bir giriş kapusuna sahiptir. İnguşlar her sene burayı ziyarete gelirler. Yüz senedir bayram yemeğinden sonra yaşlı bir rahibin (TSAYIN - SAG) öldürüldüğü hayvanları kurban ederler. Bayram yemeğinden sonra beyin ve kemikler kiliseye getirilir. Haziran ayında, İnguşlar, yüksek dağda, ASSA vadisinde VAPILA köyü yakınında bulunan ve içinde demir bir haçın bulunduğu mağraya giderlerdi. Hristiyan takviminden üç gün önce gelen senebası ve Penlekot'ta Mecal (METCHEL) memleketinde bulunan eski bir kilisedeki Sait-Galareda Hıfeker kursunlar ve mumlar adamak için dağa çıkarlardı. KIST'ların de Sahit -Georges ve sanki Mari'ye ait mukaddes yerleri vardı. Pazar (Khkirude-gerkece Kriyos-efendi)la başlayan çegen haftası dahi hristiyan menselidir. Diğer günler (Birinci gün), (ikinci gün) vs. Cumartesi (ŞAAT-SABBAT) diye isimlendirilir.

Lezgelilerin İslamiyetten evvelki dinlerine ait ancak bir kaç mukaddes emaneti kalmıştır ve Çeçenlerde de ilahlar dünyasına ait âdetler ve arâneler ihtiyarlarla birlikte kaybolmaktadır. Onlar dualarını ve kurbanlarını aslında başka ilahlara ve ruhlara da adasalar daına, dünyanın yaratıcısını, Tanrıların babasını (DELE, DALA) zikrederek başlarlar. Gök gültüştü tanrısı (SELI) önemli bir rol oynuyordu. Kızı (SELI SATTA) bakirelerin koruyucusu idi. Güneş Tanrıçası (DELA MOKKH) ve annesi (ASA) nın hayranları onun doğduğu yere bakarlardı ve dualarını ona doğru yöneltirdi. Ay ve yıldızlar daha az itibar görürlerdi. Bir de «FRTINALARIN ANNESİ» (DARDA NAERLIK) vardı ve onun göğü uçan yedi oğlunun (DARDA - KUANGHIŞ) bulunduğu yerde şimdi (BÜYÜK AYI) vardır. Bir de «ORMANLARIN ve AVLARIN EFENDİSİ» tek gözü (ELTA) vardı. Lezgeliler hâliâ onu Arap ismi olan (ABDAL - TANRININ HİZMETKÂRI) adıyla anarlar. Tabiatın diğer Tanrıları: SULARIN ANNESİ (KHI NANA) Mahsullerin ve onlardan çıkarılan bira ve rakımın koruyucusu (MELEK ERDA), harp Tanrısı (MOIZI - ERDA), müşerrek saygıya sahip, kendilerine eski kiliseler ya da mağaraların (ELGHITS) yapıldığı, sülhlerden kurbanların, bira, takti, mum, altın yahut kıymetli şeylerin sunulduğu bir kaç Tanrı daha vardı: «TUSOL» bilhassa kadınların hayranı olduğu (MISTP), Atz-Khoyi dağı üzerinde (AMGALİ-ERDA) ve Kırmızı dağda İnguşça (BUDDR. LAM), KHULİ köyü yakınında (TAMIH-ERDA), Metti tepesinde (MAETSELI). Fakat bu ilahların şahsiyetleri artık pek saygı ve itibar görmüyor. Çeçenyada bu ilahların bolluk dağıtıcı oldukları hakkında inançlar varsa da onlara tapma, atalara olan saygı ile az çok karışmış (Devamı var)

DÜNYA TARİHİNDE KANLI BİR FACİA (DRAY)

Yazan :
Dr. Yaşlı G U S A R

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Almanya; ilk müttefiki Sovyet Rusya'ya da yönelmiş ve 1941 yılında harp ilan etmiş ve savaşın ikinci bir safhası olan Alman-Rusya savaşları başlamıştı.

1918 de susadığı hırtiyeti ve temiz, pürüzsüz havayı koklamağa başlayan, istiklâline kavuşan Kuzey Kafkasya; 34 sene gibi kısa bir süreden ve kanlı bir mücadeleden sonra Sovyet Rusya tarafından istilaya uğramış, gaddar kızıl idare den ve Rus vahşetinden çok zulüm görmüş, komünizm rejimiyle varlığını, şahsiyetini kaybetmiş, sefalet, iztirap içinde ürkmüş, bunalmıştı.

Yalnız Kuzey Kafkaslılar mı? Sovyet ülkesinde yaşamaya tahsisliğinde bulunan, Rus olsun, olmasın geniş ovaların, sonsuz, bucaksız boz kırların, yerimli sınırsız toprakların bu aq, sefil ve muztarık halkı yalnız Almanlardan değil, istiklâllerine yeniden kavuşacakları düşünerek dinlerini, inançlarını, geleneklerini ve bütün onları Kolhoz belasından ötürü mahvolup insanlık hak ve şerefine saygı göstermeyen Komünizmle mücadeleğe girişen kim olursa olsun her hangi bir milletten yardım bekliyorlardı. Bu bakımdan Almanları kurtarıcı sanıyorlar, beliren savaşta seviniyorlar, birbirlerini tebrik ediyorlar, Ulu Tanrı'nın kendilerini bu Allahsız despotlardan savunacağını düşünerek şükürle dua ediyorlar, bayramlar yapıyorlardı.

Savaş; bütün şiddetle devam ediyor, Kızıl vahşilerin esiri milyonlarca İslam ve hristiyan halkın cephedeki yüz binlerce muharibi savaşmadan Almanlara teslim oluyorlar, kitleler halinde yüz binlerce karşıya geçiyor, Alman ordularıyla birlikte Komünistlere kurşun atıyorlar ve bununla anlayurda kullanılan bir sürü azlığın sömürgeci belâsından kurtulacaklarına iman ediyorlardı. Amaç Komünizmin yıkılması idi.

Anca; Hitlerin yanlış siyaseti ile Alman ordularının ilerledikleri UKRAYNA topraklarında şehitler yıkılıyor, yakılıyor, Sanki ebedi bir düşmanın ülkesi istilâ ediliyor gibi bir durum beliriyordu. Rusları sevmiyen ve onlardan kurtuma çâreleri arayan ve Ukrayna Cumhuriyeti teşkilî gayretinde bulunan ve bu uğurda senelerce çalşan İderlerine ve muhaverelerine fena muameleler bulunan ve bu uğurda şiddetli başki; normal sayılıyordu. Cepheerde Almanlarla iş birliği yapan göçkularının baba ve bütün aile efradı ve yurtdaşları bu girkin hareketlerden üzünli sonunda idiler. Yanlış siyaset ve idare, Alman ordularının geniş sahalara yayılması, ilerledikleri Kuzey Kafkasya'dan ve Ukraynadan dönmeğe ve oraları boşaltmağa başlamıştı.

Ukraynada yaptıkları baskıyı Kuzey Kafkasya da yapmayan Almanlar; Az kaldıkları Kuzey Kafkasya'dan dönerlerken Sovyet idaresinden, zulüm ve baskılarından muztarık, aq, ve fena şartlar içindeki Kuzey Kafkaslıların bir kısmı karın tokluğuna da olsa hırtiyete kavuşma çabasıyla memleketi, öz yurdu terk etmeğe ve geriilere giden Alman ordularını izleyerek aileleriyle, gönlük, göçkularıyla, at ve

arabalarıyla Batya, hür Avrupa'ya iltica etmek üzere tanınmadıkları, dillerini bilmedikleri yabancı ülkelere yönelmişler, mechnul ve karanlık akıbetlere doğru yol almışlardı. Artık kendilerini yeni bir mukadderata istemiyerek bırakıyorlardı. Bunların bir kısmı yaya idi. Sayıları 15,000 i bulan bu insanlar savaş görmüş Ukrayna topraklarına girmişler, adım adım Almanları izlemişler ve kendilerini takip eden Sovyet birlikleri ile ara sıra çarpışmak zorunda kalmışlardı. Yolculuk uzun ve yorucu idi. Gıdaları memleketlerinden getirebildikleri kuru gıda ve Ukrayna'da buldukları yenebilecek otlar idi. Avusturya'ya geçerek LIENZ yakınlarında DRAU nehri vadilerinde yerleştiler. Ufak tefek işlerde bulunmuşlardı. LIENZ de OBERDRAUBURG çevrelerinde yine kendileri gibi kızıl vahşetinden kaçmış 30,000 kazak mültecisi de bulunuyordu.

Bu bölgeler Sovyet Rusya'dan bir hayli uzakta ve İtalya sınırlarına yakın Avusturya toprakları idi. Bunlara Almanya, Fransa, Avusturya ve Yunanistan'dan gelmiş Kuzey Kafkaslılar da eklenmiş ve hepsi OBERDRAUBURG'dan DALLACH'a kadar olan sahada bulunuyorlardı. Hatta işlerinde birinde birinci dünya savaşından sonra Avrupa'da kalmış olanlar, belki akrabalarımızı da buluruz ümidi ile buralara gelmiş iş bulup yerleşmişlerdi.

27.Nisan.1945 yılında Almanlar silahlarını bırakmışlar, harp sona ermişti. Bölge İngiliz işgal muntıkası idi. İngilizler kasabaya girerken sevinçle karışmışlar, girişlerini izlemişler ve onlardan çok şeyler umduklarından ve hayatlarının seyrini düzenlemek onlara bir istikamet vereceklerinden memnun idiler. Ricalarına karşı aldıkları vailerden huzur içinde idiler. Fakat bir kısmı İngilizlerin sözlerine inanmamalarını ve Avusturyanın iş yönlere çekilmenin doğru olduğunu belirtiyorlardı. Nettekimi bunların bu konuşmalarından az bir süre sonra İngilizleri, mültecilerin hepsini kamplara sokmuşlar ve dışarı çıkmasını yasak etmişlerdi.

Mülteciler; Avusturyaya gelişlerinin sebeplerini İngilizlere bildirmek istemişler ve General Sultan Kılıç Girey'in başkanlığında bir heyeti ŞPİTAL da bulunan İngiliz Komutanlığına göndermişlerdir. İngiliz Komutanı Kuzey Kafkas heyetini güzel kabu ile almış ve onları orta doğu İslâm ülkelerine göndereceğini müjdesini vermiş, halka bir çok gıda maddeleri dağıtmıştır. Mülteciler sevinç içinde.

Çevrelerindeki kazaklarda aynı muameleyi görüyorlar ve başlarındaki bir kaç Kazak Generali ile idare ediyorlardı. Her iki millet yurtlarından çıkarılan Almanların bıraktıkları bazı silahları da beraberlerinde getirmişlerdi. İngilizler artık silaha hücum etmediğini bildiren hepsinin İngiliz Komutanlığına teslimini emretmişlerdir. Silah tesliminden sonra hepsinin teşkilâtına son verilmiş ve bu suretle Kuzey Kafkaslılarla Kazaklar Kamplarında silahsız bırakılmış, daha sonra dışarı çıkma yasağı şiddetlendirilmiştir. Tabii bunlar tedrici yapılmıştır.

20-25 Mayıs operasyonları Rus marsları, Rus müziği, ve şarkıları çalan ve dolan bir otomobil ile karşı karşıya gelmişlerdi mülteciler. Arkasından bir emir:

«Sovyet vatandaşları! Bir an evvel vakanımıza dönmeyiz için gerekli bütün tedbirler alınmıştır. Hazırlanınız!» Daha evvel böyle bir konu yoktur. Bihaks hürriyete kavuştuklarını sanıyorlardı. Bu haber, üzerlerinde bir panik havası yarattı. Heyecan gittikçe artıyordu. General Kılıç Girey, kampları dolayıyor, böyle bir şeyin olmayacağını, söz aldıklarını söylüyor ve onları teskinne çalışıyor ve Batı

General Kılıç GİREY

Demokrasisi hiç bir zaman kimseyi zorla teslimine müsaade etmez, bu tedbir yalnız gönüllü olarak vatanı dönmek isteyenler içindir diyor. İngiliz birliği; bazı ileri gelenleri, liderleri komutan ile tanıştırmak için çağırıyor, onlarda hazırlanıyorlar.

Başta General Sultan Kılıç Girey ve Albay Ulagay olmak üzere Dr. Haçî Murad Koçkar, Yüzbaşı Tomay, Yüzbaşı Makebir, Yüzbaşı Laypan, Yüzbaşı Tokay, Yüzbaşı Kunu, Yüzbaşı Şakman ile tutarı 150 kişi, gönderilen kamyonlara birer ken yandaki ormanlardan çıkan İngiliz askerleri tarafından çevriliyorlar ve bu silingüllü askerlerin muhafazası altında ŞPİTAL şehrine götürülüyorlar. General Kılıç Girey tevkif edildiklerini anlıyor ve İngiliz generaline kendisinin birinci dünya harbinden sonra Avrupa'ya geçtiğini, Sovyet tabaası bulunmadığını söylüyor. İngiliz ve Amerikan komandanları istikbâlde kendilerine hizmet edebilecek, faydalı bir eleman olduğunu düşünerek bir teklifte bulunuyorlar. İngiliz komutanı:

«Nazilere hizmet ettiniz. Fakat demokrasî devletlere sadakat yemini ederseniz sizi serbest bırakacağız, Sovyetlere teslim etmeyeceğiz. Bu şahsınıza aittir» diyor ve ötekilere dönerek «Sizleri Sovyetlere teslim edeceğiz» şeklinde konuşuyor. General Kılıç Girey:

«Benim adanmalarım cesur askerlerdir. Hür Kafkasya için hayatlarını vermeye hazırdırlar. Benim ecdadım şeref ve namus uğrunda Rus boyunduruğuna karşı savaşırken şehid oldular. Bu arkadaşlarım ise gece ve gündüz benimle aynı mefkûre için döğüşüyorlar. Onların kanı benim kanımdır. Şerefle savaşmıştım anlar o şerefi paylaştık. Şimdi de aynı akıbeti paylaşacağım. Millette imânet edip onlar,

ölüm mangaları tarafından idam edilirken ben burada bir korkak gibi yaşayamam. Bir gün gelecek siz de anlayacaksınız ki, Sovyetler sizin hakiki dostlarınız değildirler. Fakat, belki o gün iş isten geçmiş olacak. Bu gün yaptıklarınızla sizler de Sovyetler kadar suçlu oluyosunuz. Bolşevizme karşı muzafer günlerde, adamlarınla hep bir arada idik. Şimdi onlar ölüme giderken onları yalnız bırakmam. Başlarında yine ben, Kızıl cellotlara doğru yürüyeceğiz. Bu şerefi kimsseye bağışlayamam.»

demis, hayretler içinde kalan İngiliz ve Amerikalılara sırtını çevirerek hazır bekleyen kamyonu hızla yürütmüştür. (General Kılıç Giray'ın Sovyet askeri mahkemesi tarafından 6 Şubat 1946 da asılmak suretiyle idam edildiğini Sovyet ajansı yayınları esasında bildiriyor).

Albay ULAGAY: İade esasında mukavemet ediyor, yaralanarak kurtuluyor. Sonra gittiği Güney Amerikada Şilî de aldığı bu yaralanma tesiriyle vefat ediyor. Kampta bulunan mütebelller heycan içinde sonuçlarını düşünüyorlar, bir kısmı sınır krizleri geçiriyor. Kampta doluşan İngiliz subay: (Şefleriniz ve subaylarımız teslim oldu. Hephızın yurdunuza dönmesi gerekiyor) diyor. Mütebellerin bir kısmı dua etmeğe, Allah'tan yardım dilemeğe başlıyor. Kadın ve çocuklar biri birine sarılarak ağlıyorlar. Hıçkırık göklerle kadar, yükseliyor imtiler fayda temin edemiyor. İngiliz General: «MUKAVEMET EDENLER DERHAL KURŞUNA DİZİLECEK» diye bağırıyor. Mütebellerin bir kısmı damarlarını, boğazlarını kesmek suretiyle intihar ediyor. Bir kısmı da kendisini DRAY nehriye atıyor, boğuluyor. Bir kısmı dağlara, ormanlara, kayıyor, saklanıyor, sağ olarak humbar komünistlerle teslim olmaktan ise bu şekilde ölmeği daha kolay ve şereflî buluyor. Bu feci manzaralara tahammül edemiyen bazı İngiliz birliklerini; verilen vahişce emirleri yapmamasını, hatta mütebelleri kaçırmaya teşebbüs ederek ve onlara gıda vermek gibi hareketlerini görmeşi üzerine general; saf kan İngilizleri çekerek yerlerine Filistin'den getirdikleri Yahudi taburunu bu ödeve memur ediyor. Bu kan döküldü ve kraldan ziyade kral olan askerler kampondan atlayıp kaçmak isteyen mütebelleri sınıgtıyıp öldürüyorlar, mütebelleri kamyonlara tıklım tıklım dolduruyorlar. Dağlara kaçan mütebelleri ise Avusturya halkı saklıyor, gıda ve örtü veriyorlar, onları koruyorlar, bir kısmını evlerinde misafir ediyorlar. Kamyonlar mechnul bir istikamete yol alıyor ve arkasından insan Avuşturyalıların göz yaşları takıp ediyor.

Drav nehri kıyılarında Kuzey Kafkasyalıların artık sahipsiz kalan öbek öbek eşyaları, elbiseleri, kap, kaçakları, arabaları, atları, Çerkes eğretleri, yamçıları İngilizlerin talanına uğruyor.

Bu faciannın ve vahşetin nedeni ne idi?

Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Başkanını Rozvelt (Roosevelt,) İngiliz Baş vekili Winston Churchill, Rus diktatörü Stalin'in 11 Şubat 1945 te YALTA (Kırım) da verdikleri ve o zamana kadar işe edilmeyen anlaşmayı mütebelliler (İngiliz ve Amerikalılar) yürürlüğe koymuşlardır. Bu anlaşmanın bir maddesi; işgal altında olsun olmasın bütün Sovyet vatandaşlarının asker ve siviller dahil Sovyet makamlarına teslimini âmirdir. Rozveltin siyasi müşaviri ve Yalta Konferansında Stalin'den daha ziyade ve en büyük rolü oynayan ALGER HESS'in Sovyetler hesabına çalışsan bir yahudi, komünist casus olduğu Amerikada anlaşılın ve Amerika mahkemesine verilip mahkûm edilen bir şahıs olduğu görülmüştür.

YALTA KONFERANSI
(Kırım'da)

Oturandar soldan sağa :
İngiltere Başvekilî Winston CHURCHILL, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı D. ROOSEWELT ve Sovyet Rusya Başvekilî Joseph STALIN

Böylece: 28 Mayıs 1945 te saat 11 de Alp dağlarında ve Drav çevresinde yapılan bu humbar hareketi; 1 Haziran'a kadar devam etmiş 200 ü subay olmak üzere 7600 Kuzey Kafkaslı Çerkes (Amerikalılarla, Fransızlar tarafından teslim edilenler hariç) Rus Komünist cellotlarına teslim edilmişti.

İnsan haklı ve hürriyeti için savaşçılarını yayınlayan Demokrat Devletler için ne kadar kara ve silinmeyen bir leke idi bu olay.

Ne hazındır ki; Yalta anlaşmasında Türkiyenin bulunmadığı ve imzası da olmadığı halde Türkiyede bulunan 195 Kuzey Kafkaslı; Sovyet hükümetinin talebiyle 25/Ağustos/1945 tarihinde Sovyetlere teslim edilmişti. Bu konu bir soru taktirini ile Tekirdağ millet vekilî Şevket Moccan tarafından 13 Temmuz/1961 tarihinde Büyük Millet Meclisine getirilmiş, fakat neden ise örtbas edilmişti.

Yazarlar :

B. GEİGER

A. H. KUIPERS

T. HALASI - KUN

K. H. MENGES

(Columbia Üniversitesi)

Çeviren :

Yıldız Okyay TİFTİ

TALİ GRUPLAR :

İki esas dialekt grubu vardır. Yukarı Çerkesce (Kabardayca ve Besleneyce) ve Aşağı Çerkesce (veya Kiakh, sub-dialektleri Bjedug-Temirgoy «sonuncuya Çeçenya da demir» Şapsue ve Abzekh). Ruslar Adygei A.O. daki Çerkeslere «Adygeitsy, Cherkes, A.O. dakilere «Cherkes Kabardian», A.S.S.R. dekilere «Kabardintsy» demektedirler. Eski kabile isimlerine dayanır. Diğer kabile (dal) isimleri (Rusca şerhillerine göre): Natukhaevtsy, Gatiukai-Hatukay olacak - Zhaneevtsy, Egerukaevtsy, Makhosh (ev) tsy, Kiakhi, Hhangak, Shegek.

ANANEVİ EKONOMİ

Ziraat, bahçevanlık, koyun yetiştirme, at yetiştirme (bilhassa Kabardeyler), arı yetiştirme, ev endüstrileri (Kafkas çuha yamgırları).

DİN

İslâm (sünnî) yalnız Mozdok civarındaki Kabardeyler hristiyanlardır.

ABKHAZ

İsim : Kendilerine verdikleri isim APSUVA'dır. İngilizce varyantları: ABKHAZ (fans), Kuzey Kafkas sülalesindeki kabileler için de ABAZINİTİMLER. Rusların verdikleri isimler : ABKHAZY, ABKHAZSY. Kuzey Kafkas sülalesindeki kabileler için ABAZINITSY, BESKHEK-ABAZA. Verilen diğer isimler: Gürcüce APKHAZI, Sivan: MIBKHAZ, Türkçe ABAZA.

NUFUS (Rus nüfus sayımına göre) :

1926 da 58,557 (Etnik)

1897 de 72,103

48,130 (Linguistik)

1939 da 58,989

Rus muntkasında kalan Abazalar bu rakamlara dahil edilmemiştir. (Tali kol-lara bak.) Etniklerin sayısı 1938 da etnik olarak 13,825, Linguistik olarak 13,057 dir. 1945 te Türkiye'de yapılan nüfus sayımına göre 8,602 kişi Abaza (Abkhaz) dili ko-nuştuğu gösterilmektedir.

MEVKİ

Esas Kafkas sülalesinin güneyinde olan Karadeniz kıyısı ile Psau ve İngur (Gürcü S.S.C. içinde Abkhaz A.S.S.R.) arasında kalan muntka. Bzyb-Abkhaz Bzyb nehri etrafında yaşarlar. Abzhui-Abkhaz Kodor nehri etrafında, Samurzakanı-Abk-haz Güney - Doğu'da, Mingrel hududu civarında yaşarlar. Abaza kabileleri (daha-rı) Kafkas sülalesinin Kuban ve Zelençuk (RSESR içinde Cherkes A.O. de) nehr-lerinin kaynaklarında 15 köyde yaşarlar.

DİL :

Abkhaz, Çerkesce ve Ublıkçe (Kafkasya'da arlık konuşulmuyor) ile birlikte Kuzey - Batı Kafkas dilleri meydana getirir iki dialekttir. Yazısı vardır. Abkhaz ASSC'de Abzhulilerin Çerkes A.O. da Tapantoların Abaza dialektlerini konuşanla-rın hepsi bildiği gibi aynı zamanda Çerkesenin Kabardey dialektini konuşurlar. Abkhaz ASSC de ise Gürcüce de çok kullanılır.

TALİ KOLLAR

Abkhazın beş esas dialekti vardır: BZIB-BZYB, ABZHUI, SAMURZAKAN, ASHKHARVA ve TAPANATA. Son iki dialekti konuşanlara ABAZA demir. (Abazintsy R). Bununla beraber linguistik bakımından ilk dört dialekti bir grup meydana ge-tirir. Tapantia ise ayrıdır.

Diğer kabile isimleri ise (Rusca isimleri ile) Tsebelintsy, Dzhigety, (Abazaca) Besbey, Tam, Barakey.

ANANEVİ EKONOMİ

Hayvan yetiştirme, ziraat, bağcılık, arıcılık.

ÇEÇEN - İNGUŞ

İSİM : Kendilerine verdikleri isim : Çeçen: Nokhohnu, Çoğul: NOCHCHTY, (İngush: Ghalghoy), (Dağlar: KISTY). Rusların verdikleri isimler : ÇEÇEN (ts) i, İngu (i), Mizdnegl.

Verilen diğer isimler : (Gürcüce: Çaçan, Kist'i, Kist'uri. Bilhassa İnguşlar için: Ghigburi (Çerkesce: Şegen), (Ossetce: Tsatsan), (Avar: Burt'ichi Burt'iyav) (Kumuk: Michikish, Michigysh).

NUFUS**ÇEÇEN :**

1897 : 226,496 (Rus sayımı)

1926 : 318,522 (Rus sayımı - Etnik)

İNGUŞ KIST

47,409 413

74,097

Linguistik olarak hepsi bir arada :

1939 : 407,690 (Rus sayımı)

92,074

MEVKİ

Terek'in orta kısmı ile esas Kafkas sülalesi, Çeçen-İnguş ASSR şimdi feshedil-miştir. Bu bölgenin büyük kısmı GROZNY Krai'nin bir parçası olmuştur. 1943 de hepsi stürlüldü. O zamandan beri resmî olarak elde edilen yegâne bilgi Kazakh SSR de Çeçen bir gazetesinin çıkmasına dair verilen mal'umatian ibarettir. Şimdi ço-ğunun orada yaşadığı zannedilmektedir. Kist kabilesinden bazıları Gürcü SSR de yukarı ASSO, Arğun ve Alazani nehirleri civarında yaşamaktadırlar. Çeçen ve İn-guşların Kafkasya'daki eski yerlerine döndüklerine dair bazı söylentiler vardır. Çeçen-İnguşlar birbirlerine çok yakın akrabadırlar. Bat'larla birlikte Kuzey - Doğu Kafkas dil ailesinin VEINAKH gurubunu meydana getirirler.

TALİ KOLLARI

Bunlar Linguistik bir tabiattan ziyade coğrafik tabiatlardırlar. Çeçen kabile-leri: ICHKERİ (ntsy), AVKH (ovtsy), v.s. İnguş kabileleri: DZHERAKH (ovtsy),

NAZRAN (ovıtsy) v.s. 1870 de Türkiye'ye hicret etmiş Karabulaklar tarafından başka bir dialekt konuşurlar. «Gürcüler Geçenleri Kış'larla temas ettikleri zaman tanınmışlardır». Bu isim daha sonraları bütün gruba verilmiştir ve Ruslar tarafından da Geçen-İnguş dillerinin her ikisine de teşmil edilmiştir: (Kistinskie yazıki).

ANANEVİ EKONOMİ

Hayvan yetiştirme, ziraat.

DİN :

İslâm (Sünni). Geçenlerin bir şubesi olan Bats-Batsun'lar yedi bin kişi olup dilleri geçencenin bir dalıdır, edebi dilleri gürcücedir, dinleri doğu ortodokstur.

AVARLAR

Kendilerine verdikleri isim: Hepsine verilen bir isim yoktur. Kendi dillerince **MAHARUL MATS** (dağ dili) veya **KHUNZ MATS** (Kınnuzaklı dili) derler. Ruslar bunlara **AVARTSY** derler. Avarların güney gruplarına: **DZHARTSY** de denir. Verilen diğer isimler: (**LAK**) dir. Sayıları: 1926 Rus sayımına göre (153,922) dir. Çikobova'ya göre Avarca konuşanların sayısı ise (220,000) dir. Hepsî Dağistan ASRC içinde bulunmaktadırlar.

Bir kısım Avar, Kafkas silsilesinin güney yamaçlarına uzanırlar (**BELAKONYE** ve **ZAKATALY**). Bunlar Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetindedirler.

DİL

Avar dili : (**MAHARUL MATS**, **KHUN MATS**) Andi ve Dido dili gruplarıyla birlikte Kuzey - Doğu Kafkas dillerinden birini meydana getirir (o birleri Velnakh Lak-Dargwa, Samuriani, Khinalug ve Ud'dir). Avarca Dağistan ASSC de edebi dil olarak kullanılmaktadır. Edebi dil aynı zamanda eski «**BOLMAT'S**» (Ordu dili) olan «**KHUNZAKH**» dialektine dayanır. Avar dili kendi lingüistik sahasının dışımda da bilinir. (Andi, Dido, Tsakhur bölgeleri, Archi, Lak ve Dargwa bölgesinin Batı kısımları).

TALİ KOLLAR'

Dört büyük dialekti vardır: **Khunnzaklı, Gıdahl-Andalaly-Karakh, Antsukh** ve **Char. Din: İslâmîdir.**

ANDİ

Kendilerine: Qwannaw, Qwannaw adile adlandırmırlar. 8,600 kişidirler. Dilleri Avarlar. Avarlar ise bunlara Handisew adile adlandırmırlar. 8,000 kişidirler. Dilleri Avaro-Ando-Dido grubunun Andi tali koludur. Edebi dil Avarcedir.

3,000 nüfuslu **BOTLIKH**, 1,600 nüfuslu olup kendilerine **GHIBDITL** adını veren **GOJOBBER** (Ghidlo köyü halkı), kendilerine **KIRPLEKIRPLEL** denen ve 5,600 nüfuslu **KARAKI** (Ruslar bunlara **KARATINSKY** derler) Avar dil grubuna dahildirler. Karakilere **KARATA** da derler.

Ayrıca bu dil gruplarından 3,000 nüfuslu **BABUTAL** (**HEKVA** veya **BAGOLAL** Nüfusları 5,000 olan **TINDİ** (**ADARY**) ler, 3,500 nüfuslu **CHAMALAL** (Ş, **AMALALIDU**), 4,00 nüfuslu ve kendilerine **ATBUATLI**-i (Ruslar bunlara **Ashvago**, **Akhvakhsty** derler) dal olan **AKHVAKH**'ler, 1,000 kişi olan **KHIVARSHI**, **KHIVANI** denen **KHIVARSHAL**'er, 3,00 kişi olan **DIDO** (Tsezi veya Tsezi de derler) ler, 1,500 kişi olan **KAPUCHA** (**KAPUCHINY**) ler, 200 kişi olan **GİNUKH**, 800 kişi olan **ARCHI**, 110 kişi olan **KHINZAL** ve en nihayet 5,500 kişi olan **LAK** (**LAKINENHA**-Ruslar bunlara **LAKI** derler) lar gelir.

Bunlara nazaran sayıları fazla olan gruplar da vardır: 8,000 kişilik **AGUL**

(Ruslar bunlara **Aghulsky** derler), 10,000 kişilik **BUTUL** (**Mykhad**) ler **Enik** sayıları (1926 Rus sayımına göre) 1965, Lingüistik sayısı 11,000 olan **TSARKHUR** (kendileri **Tsakgughali**, Ruslar **Tsakhury** derler) **Kuzey Kafkas'ta** bulunmayan mntıkaları olan **Zakatalı**, **Kakh** **Belokany Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde** kullanılmaktadır. Bu mntıkadaki halk **Lezgi** olmakla beraber **Azeri** dilini edebi dil olarak kullanılmaktadır.

TABASARAN (**Tabasaran Znu**) ar 1926 Rus sayımına göre 32,000 kişidirler, **DARGWA** (**Darginy**, **Dargintsy**) ler aynı sayıma göre 163,000 dirler. Bunlar **Dargwa**, **Kubaohi**, **Katak** ile birlikte **Doğu Kafkas** dil grubuna dahildirler. **Akusha** ve **Tsudakhar** bunların tali kolardır. 14,000 nüfuslu **KALITAK** (kendilerine **KHADOQ**, Ruslar **KHAYDAKY** derler) lar ve 2,500 kişilik **KUBACHI** (kendilerine **UGHBUG** derler) ler.

LEZGİLER

Kendilerine verdikleri isim: **LEZGİ**, (Ruslar **Lezghy-Luzhntsy** derler) dil için: **Kiurinski yazık** (**Dağistan** dağlarının çoğuna **Lezgi** adı verilir). Gürcüler bunlara **LEKI** diyorlar. 1926 Rus sayımına göre 134,529 kişidirler. Lingüistik bakımından 164,763 kişi **Lezgi**ce konuşur.

Yerleri : **Giulgeri Çayı**, **Orta** ve **Aşağı Samur** ve **Shakh**, **Nzbad** **Nahr**lerinin mecraları, **Dağistan'ın Güney** - **Doğusunun** tamamı ve **Kuzey Azerbaycan'ın** bu bölgeye bitişik olan kısmı (**Dağistan SSC**, **Azerbaycan SSC**).

Dil : **Lezgi**ce (**Lezgi** ç'hal) **Agul**, **Butul**, **Tsakhur**, **Tabasaran**, **Budukh** ve **Dzhek'ce** ile birlikte **Kuzey Doğu Kafkas** dillerinin **SAMUR** grubunun meydana geldiği dilidir. Buna **Velnakh**, **Avaro-Ando-Dido**, **Lak-Dargwa**, **Khinalug** ve **Ud**'ice de dahildir. **Dağistan SSC'nin** edebi dilleri arasındadır. **Yazılı dil** **KIURİ** dialektine dayanır.

Tali kolları : İki esas dialekti vardır. **Kiuri**, **Akhty**, **Kuba**.

Dinleri : **Yukarıda** adları sayılı **Doğu Kafkas** halk **İslâm** dinindedir.

UDI

1897 Rus sayımına göre sayıları 7,000 olan **UDI** ler 1926 sayımında 2,500 kişidir. Bunlar **Lezgi** grubundan olmakla beraber din bakımından **Ortodoks** ve **Ermeni** **Gregoryan** dininde bulunmaktadırlar.

OSET (KUŞHA)'LAR

İSİM :

Kendilerine verdikleri isim: Genel bir isimleri yoktur. **İR** (kollektif) **İRON** (tekil), **İRÖTTA** (soğuk), **DİGUR**, **DİGOR** (kollektif), **Digoron**, **Dıguron** (tekil), **Tualag** (tekil), **Tualagta** (çoğul). İngilizlerin verdikleri isim: **Ossetes**. Dil için **Ossetian**, Rusların verdikleri isim: **Osety**, **Osetiny**.

Verilen diğer isimler : **Gürcüce** **Osi**, **Çerkesçe** **Kuşha**, **Almanca** **Ossen**, **Osselen**.

NURUS (Rus nüfus sayımı)
1897 de 171,716
1926 da 272,272
1939 da 354,500.

MEVKİ :

Merkezi **Kafkas** ve esas **Kafkas** dağ silsilesinin her iki eteğindeki ovalarda ve **Yukarı Terek**. (**Devamı var**)

(x) Bu süreklî yazımın ilki **Derğimzin 2.** sayısında yayımlanmıştır.

Yazan : Ö. BEYGUA

Dünyanın ilk yazılan dillerinden birisinin Abhazca olduğunu ve ölü veya diri bazı büyük dillere okur-yazarlığın Abhazcadan geçtiğini gösteren delillere kırk yıldan fazla bir zamanın beri şahit bulunuyoruz. Şimdiye kadar yayınlamaya fırsat bulamadığımız bu gerçeği, bu defa yazmaya hazırlanırken mutlu bir tesadüf olarak Kuzey Kafkasya'nın Maykop bölgesinde yapılan bir kazıda İsa'dan önceki 12-13. Yüzyılda Abhazca yazılmış bir taş levhanın meydana çıkarıldığını, Ankarada yayınlanmakta olan Kafkasya Dergimizin Temmuz-Ağustos 1964 ayına ait 2 No. lu sayısının Aktüalite kısmında okunmuş bulunuyoruz. Yayınlanan habere fazla detaya girmemekle beraber, Abhazyanın Sohum şehrinde yapılan Uluslararası İkinci Bilim Kongresinde Prof. Turahof'un ve diğer bilim adamlarının açıklama- alından, tabiihin Abhazca yazıldığı kesin olarak belirlenmiştir. Bu konuda kongre- de yapılan açıklamaların metnini eksiksiz görmemiz şüphesiz ki büyük faydalar sağlayacaktır. Biz şimdilik burada şimdiki kadar yapılmış ve bundan sonra yapı- lacak inceleme ve araştırmalara yardımcı olmak amacıyla kısa bazı açıklamalar yapmaktayız.

Aral-Hazar-Karadeniz-Marmara-Ege Denizi ve Akdeniz'i çime alan bölgede en eski izler buralarda Kokazik (Caucasiqve) dil - Edebiyatı bir halk dilinde bul- namyacak derecede bolca - okur-yazarlıkla ilgili sözleri kapsamaktadır. Bu söz- lerin, zamanımızda oldukça bilinen ölü veya diri büyük ve uygar dillerden birinden alındığı ilk akla gelen ihtimallerden biridir. Gerçekten bu sözlerden bazıları başka dillerde de mevcuttur. Ancak, peşin yargılardan sıyrılabilenlerin yapacağı incele- meleyle belireceği üzere, bu sözlerin o dillerde kaynağı belli olmayıp, diyuylarak öğrenilmiş olmalarına karşılık, Abhazcada bileşik (mürekkep) olarak bulunmaları, bunların Abhazca'nın öz malı olduklarını göstermektedir. Başlıcalarını aşağıda sayar değer bilim adamlarının etüdüne sunuyoruz:

SEKHE = Resim, nakış, şekli anlamlarında kullanılan bu sözcük (SEkhe=Biç- ik, biç-ki) şekil ve anlamında kuruluudur. Diğer bir deyimle, (Biç-i)miş demektir. Resim anlamında kullanılan bu sözcüğün, bu şekilde bileşik oluşu tesadüf değildir. Abhazların ecdadı eski çağlarda yaprak, deri, tahta gibi şeyler üzerine resim çizip, resmin çizgiğini göz önünde tutarak o maddeyi biçerlerdi. Eide edilen tasvir ve şekilleri herhangi bir yüzey üzerine koyarak etraflarını çizmek veya biçilmiş şek- lin altını boyamak suretiyle, yazılacak yüzeye damgalayarak resimleri istenen yüzeye aktarabilmekte idiler. Halbuki bir tek resim yapmak için bu biçilmiş tasvir, kullanmaya ihtiyaç olmayacağı bir gerçektir. Biçilmiş tasvirler, onların çok kulla- nılma ihtiyacının bir sonucudur. Bu gerçekte ilk Abhaz yazısının hiyeroglif oldu- ğunu ve hiyeroglifin şekillerini bu biçilmiş şekilleri — altını boyayıp — damga gibi kullanarak, yazılacak yüzeye oturtarak etrafını çizmek suretiyle yapıldığını gösterir. Nitekim daha sonraları Abhazca'ya uygulanan kimi yazısının da (Ki-Pkhe =Okunan-Sivri) isimli damgalarını — Bunlar boyunuz, kemik veya şimsirden ya- pılırdı — ya boyaya batırmak suretiyle yüzeye basmak, ya da boyaya batırılma- dan yazılacak yüzey üzerine oturtarak üstüne ağır bir cisimle vurarak yoluyla izini

çıkarma olayının uygulandığını gösteren delillerimiz vardır. Bu şekildeki damga- lama daha öncelilerdeki hiyerogliflere yazı yazma sanatının bir devamıdır. Bu günkü Arapçadaki (Sekke) sözünün de bu açıklamalara konu olan (Se-khe) bileşik sö- zünden geldiği kuşkuyla muhtemeldir.

SÜİ = Karalama, yazma, yazı anlamıdır. Yani Abhazcada (Üİ) şeklinde de söylenmektedir. (Buradaki (Sü=Sü) sözcüğü Abhazcada okur-yazarlık ile ilgili birçok sözleri türetmiştir. Abhazcada S ve Ü harfleri yan yana gelirse her ikisi de kaybolarak yerlerine fs veya sf şeklinde yazılabilen bileşik bir ses meydana gelir. Burada F ve S den hiçbirine gelmeyip ikisi de birbiriy'e kaynaşmış olarak söyle- nir: Süleyman = Sfleyman = Fsfeyman.

Rüsem = Rüstem = Rüstem, Sünger = Sünger = F sünger... gibi. Karalama, yazı, yazma anlamlarına gelen Sü=Sü de bu ses kanununu gereğince Fsi ve Sñ şeklinde ve her iki harften hiçbirine gelmeyip karışık olarak söylenir. Abhazcada konson olan Ü harfine çok yakın olup yeni Abhazcada bu Fs = Sf = Sü, Ü sesine dönü- müşür. Türettiği sözlerin bileşimlerinde ise eski şekli ile Sü = Sñ = Fsi olarak mevcuttur. Abhazlarla çok karışmış bir tarihe sahip olan Asehinlerin (Kuşta) di- lindeki Fins = Kitap sözü ce Abhazcadaki bu (Fsi = Yazı) sözünden çıkmış olabilir. SÜİKİ : Abhazcada (Kitap) demektir. Sñki = Fsi gibi söylenir. Sözün ikinci unsuru olan (KI) boğazdan gelen kalm K ile söylenir ve anlamı da (Düzgün ol- ması için cenderede veya yasa ağır bir şeyin altında sıkıştırılarak terbiye edilen, yaprak haline getirilen) dir. Bundan önceki sözle birleşerek meydana getirdiği (Sü—ki = Sü—ki = Sñ—ki = Fsi—ki) sözünün etimolojik anlamı (Sıkıştırılarak düzleştirilen yazı, ağırlık altında düzleştirilerek yazılan) dir. Bu da, Abhazca ile kitabın papirus veya deri üzerine yazılmış olduğunu göstermektedir. Dr. Meh- met Ali Fıhaluk'un (İkzalmüverrin) adlı eski türkçe yazılı eserinde — Bu Ki- tabın bir nüshası İstanbul Beyazıt Urunu Kitaplığında bulunmaktadır — eski Mi- sirlilerde Kitap Tanrısının adının (Savak) olduğunu yazar. Bu söz Abhazcada (Ki- tap) demek olan (Sür-ki) nun hemen hemen aynıdır. Yazılan öncelileri de Mısır'ın Asyalı kavimlerin ishtiasına uğradığı ise bilinen bir gerçektir.

Sñ—ki (Sñki = Fsi) nun Arapçaya (Wsk) şeklinde geçtiği anlaşılıyor ki, bun- dan da Wesika, Wusuk, müsak, mevsuk, tewsik... gibi sözler türetilmiştir. Yine Arapçada (Nskn) sözü de bununla karşılaştırılabilir. Almancadaki Buch ve İngiliz- cedeki Book kelimeleri de Abhazca (Sü—ki=Sñki=Fsi) nun bozuk olarak söyle- nişinden ibarettir. Belki de Rusçadaki (Buka = harf) sözü de buradan gelmektedir. Türkçedeki (Bütük) de bunu hatırlatmaktadır.

A = Sü : Yukarıda açıklanan (Sñ = yazı) nun marifetidir. (Karalama, yazı) demektir. Türkçedeki (Yazu = Yazı) bunun bozuk söylenişidir. Abhaz (Syfñ) dil- nin yakın akrabası olan Süğd dilinden Türkçeye geçmiş olsa gerektir. Abhazcada A ile başlayan birçok sözlerin ölüne fazladan bir Y getirilerek Türkçeye geçtiğine örnekler gökür: A—ga = Yaka = Yal, A—ğa = Yağ (Düşman), A—wi = Yapı (Yapım) Aw = Yağı (Yağmaktan), Aza (Adza) = Yaş (Yaşlıktan), A—si (Atzi) = Yaş (Yaş- lıktan), A—si = Yaki (Yakım), A—se = Yaya (Ayak) = Azak... gibi.

Biğ = Sü : Biğñ gibi söylenir. Muska, pusula anlamlarında kullanılır. Etimo- lojik anlam (Yazılı - Yaprak) dir. Çok kez (Sñki) ile beraber söylenir. Süki— Biğñ = Kitap—Fıtap = Kitap—Mektup demek olur. Süki'nin bozuk bir söylenişi olan (Sñke) da muska anlamında söylenir ve Süka—Biğñü sözü de (Muska—fi- lan) demektir.

Biğ—Süt—ra : Pusula anlarında kullanılan bu sözün de etimolojik anlamı, (Yazırlarlı—Yaprak, yazırları olan yaprak) dır. Türkçedeki (Pusula) sözü de her- halde bundandır. Türkçeye Suğ'da yoluyla geçmiş olmalıdır.

Süt—zı : Süt—dızı gibi söylenir, kuruluşuna göre anlamı (Yazı suyu) dır. Kullanılışına göre anlamı (sulu boya, yazı mürekkebi) dır.

Süt—r—zî (Sıfındızı) : Bu da (sulu boya, yazı mürekkebi) anlarmında kullanı- maktâ olup, etimolojik anlamı (Yüzey yazma suyu) dır.

Khu—süt : Kullanılışına göre (ilâç) demek olan bu bileşik sözün de kurulu- şa göre anlamı (yarayışlı yazı) (çare veren yazı, ilâç yazı) dır. Abhazların cedleri ilk zamanlarda tedavileri ilâçla değil de muska ie veya yazılı duaları okumakta yap- tıklarından, tedavi vasıtalarına bu isim verilmiş, daha sonraları ilâçlar kullani- maya başlanınca da (ilâç) anlamını almıştır.

Khi—süt—Khu: (İyileştirici kutsal yazı) demek olan bu bileşik söz eskiden gelen soy addır.

Pıkhe—re : Okunmak demektir. Pıkhe sözü okunmadır, sadeleşmiş şekli olarak (Pıkhe) de denir. Pı—khe=P—khe şeklinde bileşik olup, (öndekirin hakkı, ilerle gene mahsus, ilerlik payı) şekli ve anlamlarında kullanır. Görülüyor ki ilk Abhaz- larıda okuma-yazma diğer birçok toplumlarda olduğu gibi, toplum üderlerine, belki ruhanilere veya gözde sınıfına mahsuslu. Bu söz daha sonraları (Çağırma, çağrı) anlamını da almaya başlamıştır. Belki de ilkin okuma yoluyla ruhlar çağrı- ldığından veya insanlar bazı hallerde isimleri okunarak çağrıldıklarından (Çağrı, çağırma) anlamına da gelmiştir.

Yine bu söz, (Geceyi inzivada okuyarak geçirme) anlamına da gelmektedir. Apkhere=Belirli şeyi okumak, A pkhere=Öteberi okumak (Belirsiz okumak, ge- ceyi inzivada geçirmek) tir. Buna göre Abhazların eodadı veya ruhanileri (Mâbet- lede okuyarak geceyi geçirme) geleneğine de sahiptirler. Eğer böyle değilse gece- ler ıssız yerde geçimler, korku yüzünden okuyarak fena ruhları kovmaya çalış- mışlardır. Konumuz olan ((P—khe) böylece Abhazcada bileşik bir söz olduğundan bu dile dışarıdan girmemiştir. Türkçedeki (Oku) bunun bozuk bir söylenişinden alınmış olabilir. Farsçadaki (Khavari) da yukarıda geçen (Pkhere) den olabilir.

Pkheri—le—re : Yukarıdaki (Pkhere=okumak) sözünden türeyen bu bileşik sözün de etimolojik anlamı (Okumaya katılmak, okuma yerine gitmek) tir. Diğer söyleyişle (Geceyi geçirecek yere girip karışmak) dır.

Pkheñi : Ökuyucu, geceyi inzivada geçirci demektir. Fikir adamına da bu vasıf verilir. A—pkheñi şeklinde de söylenir. Türkçedeki (paksı) da eğer (Bakıcıdan) bozma değilse buradaki (Pikheñi) sözünden bozmadır.

nlamında kullanılır. Yeni Abhazcada buna (Nikha—pañi) da denmekte- dir, anlamı da (mâbedi fetheden) demektir.

Pkher—ise : Yanık okumak anlamında bileşik olan bu söz keman ve kemange demektir. Pkherıs şeklinde bileşik ise (okunmayı yanıklandırın) demektir. Keman- genin bu adı eğer Farsça Keman—çe sözünden gelme değilse Abhazcanın bu (Pkhertse) şinden gelmemiştir.

Pkhe—ze : (Pkhē—dze) : Sayı sayma demektir. Etimolojik anlamı (Sonsuz okuma) dır. Sayının sonu olmadığından (saymaya) bu ad verilmiştir.

(Devamı var)

HİKÂYE:

UĞURSUZUN TALİHİ

Yazan : KADİR İ. NAYHO

Pazad uğursuz olmasaydı talih kendisine gülecekti, evlenecekti de. Fakat o uğursuzdu, saadet ondan kaçtı ve sevdiği kıza evlenemedi.

Şurası da gerçektir ki fakirlikten şikâyet edecek kadar yoksul sayılmazdı. Ki- çük de olsa bir arazisi, köhne ise de oturacak bir kütübesi, tarlasını sürebileceği bir çift öküdü vardı. Bütün bunlar ona, isimlerini bilmediği atalarından kalan şeylerdi. Her muhteris genç gibi Pazad'ın da gün geçtikçe istekleri çoğalıyordu. Yetim- lighi unutmak için önce yeni bir eve ihtiyacı vardı; sonra yeni bir Çerkes elbi- sesi, bir binek arı edinmek ve evlenmek için başlık (Yase) biriktirmek en büyük di- leği idi. Bütün bunların gerçekleştirilmesi ise çeşitli yollara başvurmakta mümkün olabilecekti. Fakat bu yoldaki bütün çabaları boşa gitti.

Yirmi beş yaşına kadar o hâlâ komşularından çok gerideydi. Geride bıraktığı on iki sene de ona hiç, ama hiçbir şey kazandırmadı! Bu Pazad'ın hazmedeceği bir durum değildi. Çalışmasını iki katına çıkardı. Buna rağmen o, kendisini refaha erişirecek sıhhi formülü bir türlü bulamadı. Daha fazla çalışması gerektiğine inandı. Komşularıyla gizlice rekabete girşerek, onlardan iki misli daha fazla ça- lışmaya başladı. Böylece on yıl daha geçti. Sonuç yine sıfırdı! Yaş otuzbeşi bul- muştı. Büyük bir ümitsizliğe düşmüştü. Kütübesine kapandı, düşünceye daldı. Hiçbir çözümlü yolu bulamıyordu, acıyla gördü ki evlenmek, daha mutlu bir hayat sürmek kendisinin değil, kendisinden daha az gelişenlerindi. (Bundan daha garip birşey ne gördüm, ne de işittim.) Diye kendi kendine mırıldandı. Bu acı düşünce- lerle sabahı emmişti. Yaşadığından daha iyi bir dünya aramak üzere memleketini terke karar verdi. Astragan kalbığını başına geçirerek köyünden ayrıldı. Bir hafta- lık gezisi sonunda sayısız köyler geçti, fakat daha iyi bir durumda karşılaşmadı.

Bir akşam üstü, ümitsizlik ve acı içerisinde yabancı bir köyden ayrılmak üzere dalgın dalgın köy meydanından geçiyordu. Yaşlı bir Çerkes kadını çesmeden su almak üzere elinde boş kovalar olduğu halde oradan geçmekte olan Pazad'a yol verdi. Pazad kıbarca ihtiyarı selamladı. kadın da ona karşılık verdi. Fakat yaban- cının yüzünden yağmur gibi akışan terler ve onun sıkıntılı hali kadının dikkatini çekmişti ki, kıbarca ona somnaktan kendini alamadı.

— Delikanlı nereden geliyorsun?

— Cehennemden! Diye sert ve kıbar olmayan bir şekilde karşılık verdi. Sonra da yaptığı kabalıkla pışman olarak gülümsemeye çalıştı. İhtiyar ise soru sormak- tan vaz geçmiyordu.

— Öğlüm! Lütfen anlat, bu telaşının sebebi nedir?

Pazad bir an ne cevap vereceğini düşünmüdü, ne söyleyeceğini bilmiyordu. — Çünkü... Çünkü eli alın ödiyeceğim, bu parayı bulamadığım için beni cen- nete kabul etmediler. Diye söylendi.

— Evlâdım, cevap ver, öğlüm Mecit'i orada görmedin mi? Zavallı çocuk geçen hafta ölmüştü. Diyerek ihtiyar kadın yalvardı. Pazad kendi derdindeydi, bir an ön- ce buradan sıvışmak istiyordu, onun için de acele ediyordu.

— Tabii onu gördüm, hattâ aynı sıradaydık. Diye cevap verdi.

— Onun da cennete girmekiçin paraya ihtiyacı var mı? diye ihtiyar tekrar sordu. Çok ciddiydi.

Pazad, kadına yalın söylemenin uzunhüsuî içerisinde :

— Anneciğin, vaktin yok, ne olursun beni eğleme, gülmehiyin, acele etmem lâzım. Dedi ve yola koyuldu.

— Oğlum bu kadar telaş etmeğe ne hızım var? Görmüyor musun, oğlum hakkında birazcık olsun bilgi almak istiyorum. Ne olur, merhamet et. Senin annen yok mu? Bunları sert, fakat içten bir sesle söylemişti İhtiyar kadın.

— Anneciğin vaktin yok, beni daha fazla eğleme. Güneş batıncaya kadar elli altın bulamazsam ebediyen cehennemde kalacağım, cennet bana hararın olacak. Dedi ve inatla yoluna devam etmek istedi.

— Dur evladım, dur! Diyerek kadın peşinden koştu. Onu kollarından yakalamıştı.

— Bu kadar gabuk gidemezsin. Belki de bana oğlum hakkında bilgi verecek birisini bir daha bulamayacağım. Güme! Sana ve oğluma yardım için elimden geleni herşeyi yapacağım. Benimle gel! Gel! Diyerek Pazad'ı evine doğru sürüklemeye başladı.

— Oğlum, benim sadece elli altınım var! Şu anda kocam evde değil, paramın geri kalanını da komşudan borç alacağım. Sana ve oğluma yardım etmek boyrunun borcudur.

Birlikte eve geldiler, o Pazad'ı sedire oturttu ve hızla dışarı çıktı, birkaç dakika sonra da eve döndü.

— İşte iki kese altın. Lütfen ikisini de al ve zamanında cehennemeye yetiş. Geç kalmalı, gabuk ol, koş! Mecrimine sevgilerimi götür. Diyerek İhtiyar ısrar etti.

Pazad şaşırmıştı. Kendisini rüyada zannetti. Bütün bunlar onun için inanılmaz şeylerdi. Daha fazla orada durmadı. Öyle ya, belki de şans kendisine gülmişti, kadının bakışlarından kurtuluncaya kadar ona baktı, sonra da hızla koşmağa başladı. O gidedursun, İhtiyar kadın kocasının gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Kocası gelir gelmez de sevinçle :

— İhtiyar, oğlum hakkındaki sana çok güzel haberlerim var! O şu anda cennetin kapısında sıra bekliyor, içeri girmesi için elli altın lazımsız ve girecek de. Çünkü biraz önce bu parayı ona gönderdim. Büyük bir sevinçle gülünüyordu.

Kocası büyük bir telaşla :

— Ne? Doğru mu söylüyorsun karıcığım, sen neden bahsediyorsun? Diye sordu. O gümrüla :

— Şaka yapmıyorum. Oradan gelen bir gence rasladım. Cennete girmek için gerekli parayı temin için telaşla evine gidiyordu. Geç kalacağından korkuyordu. O ve oğlumuz aynı sırada bekliyorlarmış. Güneş batmadan önce crada bulunmazsa, bir daha cennete giremezlermiş. Bu amaçla her ikisine de yardım ettim.

İhtiyar adam şüphelerine inanmıyordu.

— Demek ki ömürümüz boyunca biriktirdiğimiz o parayı cehennemden gelen adama verdin öyle mi?

Kadın gülerken :

— Evet. Dedi ve :

— Elli altın da komşunuzdan ödünç alarak oğlumun arkadaşısı için verdim. Diyerek sözlerini ekledi.

— Aptal kadını! Cennet ve cehennemden kimsenin dönmiyeceğini bilmiyor musun? Egerle altını, gabuk ol! O dolandırıcıyı geberteceğim!

Birkaç saniyede alı hazır. Elinde kamçıyla altına atlayan İhtiyar karısına son defa delikanlının güttüğü tarafı sordu ve dört nala altını o tarafa sürdü. Pazad birinin tozu dumanı katarak arkasından geldiğini gördü. Durumunu anla-

mıştı. Fakat o ayağına gelen kısmeti kaçırmak istemiyordu. Kafasını çalıştırma-ya başladı. Karşıda, tarlada çiftini sürmekte olan bir köylünün yanına yaklaştı, selâm verdi, sonra :

— Arkadaş şu karşıdan tozu dumanı katarak gelen alıyı götürüyor musun? Diye sordu. Köylü o tarafa baktıktan sonra :

— Evet görüyorum. Ne var bunda dedi.

— Sana anlatayım, dedi Pazad :

— O kaçığın biridir. Dünyada ne kadar kel kafalı adam varsa hepsini öldürceğine and içti. Geldiğin köyde kel kafalı kimsesi bırakmadı. Sen bu kafaya onun karşısına çıkarsan hapı yuttun demektir. O gelmeden şu ormana koş, bir ağaca tırman, kendini ve kelleni iyi sakla! Ben senin yerine burda çift sürerim. Durma, koş!

Bu sözlerden çok korkan saf adam, hiç düşünmeden ormana daldı, en yüksek ağaçlardan birisine tırmanarak iyice saklandı.

İhtiyar altı ise biraz sonra çift süren delikanlının yanına gelmişti. Ona :

— Günaydın arkadaş! Buradan bir yabancının geçtiğini gördün mü? Diye sordu. Pazad, İhtiyarın selâmını aldıktan sonra :

— Evet şimdi gördüm. Aceleyle ormandaki şu ağaca tırmandı. Dedi. Ve sonra da :

— Ne var, ne oldu ki! Size bir yardımda bulunabilir miyim? Diye ilâve etti.

— Ne olduğunu sorma. O kadar önemli değil. Beni takip et. O dolandırıcıyı geberteceğim! Diyerek İhtiyar altını ormana doğru sürdü.

Pazad da onun peşi sıra koştu. İhtiyara yetiştiği zaman onun ağaçtaki adama söyle bağırduğunu duydu :

— İn aşağıya, seni dolandırıcı seni. Yoksa seni geberteceğimi!

Ağaçtaki kel adam ise inmemekte direniyor ve ona şöyle sesleniyordu :

— Ben kel değilim, emin ol ki değilim....

— Sen neden bahsediyorsun be aptal! Sana aşağıya in diyorum!

— İnan bana, sen iyi bir adama benziyorsun. Ben senin zannettiği gibi kel değilim. İhtiyarım. Bu yüzden başında sağ kalmadı. Merhamet et. Kıyma bana!...

— Sana aşağıya in dedim! İn aşağı! Aptallık numarası yapma! İnmesen ben çıkacağımı! Seni de oracıkta geberteceğimi!

Kel adam yaşamak istiyordu ve bu yüzden de inmemekte direniyordu. Nihayet ağaçtaki alından indi.

— İyi arkadaş. Altını ve kırbaçımı tut. Bu aptal suçunu bildiği için aşağı inmiyor. Ben çıkıp ta onun hesabını göreyim. Ve ağaca tırmanmaya başla.

Pazad kurtulmuştu. Hemen ata atladı ve bağırdu :

— Arkadaş! Senin altını alan adam şimdi de altını ve kırbaçını aldı. Hoşça kal. Ve altını dörtlümla sürerek oradan uzaklaştı.

İhtiyar adam yaya yürümekten yorulmuş, blikin bir halde evine dönmüştü. Karnısı müstik bir sesle ve çekinerek kocasına sordu :

— İhtiyar, altın ve kırbaç ne oldu?

İhtiyar (Him) diyerek yutkundu ve sonra :

— Söylüeyim karıcığım... Sen haklıymışsın. Vakit çok geçmişti, o fakir adam güneş batmadan önce cehennemeye yetişmeliydi. Altını ve kırbaçımı ona verdim. Dedim ki : Acele et, cennete girme şansını yitirme, dört nala git.

Pazad'ın şansı nihayet açılmıştı. Yeni bir ev yaptı, yeni bir sevgili buldu, elbise dikirtirdi, altı ve kamçısını ise daha önce temin etmişti. Artık o da mutlu bir hayat yaşayabiliyordu.

HAYDAR BAMMAT'I KAYBETTİK

1890 - 1965

Büyük bir üzüntüyle öğrendiğimize göre Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti eski Dışişleri Bakanı Haydar Bammat Fransa'nın başkenti Paris'te vefat etmiştir.

Bammat ailesi, Kuzey Kafkasya'da bilim alanında ve Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık davasında önemli yeri olan bir ailedir. (1) Bu aile Ruslara karşı yürütülen bağımsızlık savaşlarında Gazi Muhammet ve İmam Şamî'nin yanlarında yer almış, bir k.sını da bu uğurda kahramanca şehit olmuştur.

Haydar Bammat 3 Kasım 1890 yılında Kuzey Kafkasya'da Temirhanşura'da dünyaya gelmiş, ilk ve orta öğrenimini Slavropol (Şetkale) Lisesinde yapmış, Üniversite öğrenimini de Petersburg (Leningrat) ta tamamlıyarak bir hukukçu olarak hayata atılmıştır. Çarlık devrinde yüksek memurluklarda, bu arada özellikle Çar'ın Kafkasya Naibinin mâiyet memurluğunda bulunmuştur. Fakat bu durum onun hiçbir zaman vatandaşın bağımsızlık dâvâsına katılmasına engel teşkil etmemiş, ideal arkadaşlarıyla daima işbirliği ederek milli gayenin gerçekleştirilmesi için azimle çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşında ve bunu tâkip eden 1917 Bolşevik İhtilâli sonunda Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığı için çalışmalar arasında yer

PROF. AYTEK NAMİTOK U ANARREN

Kuzey Kafkasyanın ünlü bilim ve politik adamı Prof. AYTEK NAMİTOK'u bundan iki yıl önce 26 Temmuz 1963 te kaybetmiştik. Merhumun biyografyası dergimizin ikinci sayısında yayımlanmıştı.

Ölümünün ikinci yıldönümünde merhumu rahmetle anarız.

almış, Kuzey Kafkasya bağımsızlığına kavuşunca da Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. Bu arada vatani tanıtım ve yardım sağlamak amacıyla Avrupa'ya ve Türkiye'ye diplomatik seyahatlerde bulunmuş, birçok Kuzey Kafkasya hey'etine başkanlık etmiştir.

Kuzey Kafkasya'nın Bolşevikler tarafından yeniden istilâsi sonucunda da yurdunu terk etmek zorunluğunda kalarak Paris'e yerleşmiştir. Gerek Paris'te, gerekse İsviçre'de politik alanlarda çalışmış, birçok dergi ve gazetelerde bilimsel yazılarla, Kuzey Kafkasya'nın kurtuluş dâvasını savunur yazılar yazmıştır.

Bammat'ın Fransızca yayınlanan eserlerinden başlıcaları ise LE PROBLEME DE CAUCASE, PARIS 1929; LE CAUCASE ET LA REVOLUTION RUSSE, 1929; VISAGE D L'ISLAM, LAUSANNE 1946; DICTIONNAIRE DIPLOMATIQUE ile bunlarda yayınlanan yazılardır.

Merhumun islâmiyete ait kıymetli eseri de Türkçeye (İSLÂMİYETİN MANEVİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ) adıyla çevrilmiş bulunmaktadır.

Haydar Bammat'ın hâlen hayatta olan eşiyile yetiştiren iki evlâdına baş sağlığı dileriz.

Allah rahmet eylesin.

(1) Mizancı Murat : Mücadeleci Milliye İst: 1914, S: 17

PATERSONDA DÜZENLENEN GECE

New Jersey Eyaletinin Paterson şehrinde bulunan Kabardinler büyük bir gece düzenlediler. Gece saat 20.30 da başlayarak sabahın 3 üne kadar devam etti. Gece de büyük Amerikan orkestralarına ilâveten geçitli Kafkas musikisi icra edildi ve Kafkas milli kıyafetleriyle oynanan oyunlar dâvetlilerin hayranlığını kazandı.

Geceyi tahminen 300 kadar dâvetli izledi. Amerikalı misafirlerden başka Amerikalı'nın geçitli bölgelelerinden Paterson'a bu gece için gelen Kuzey Kafkaslılar da dâvetliler arasındaydı. Bunlar arasında özellikle Çerkesler, Karagaylar, Çegenler, Azerbaycanlılar, Kalmuk, İnguş, Ukraynalılar ile Türkiye, Ürdün, Suriye, İsrail ve Batı Avrupa'dan Amerika'ya geçitli sebeplerle gelmiş olan Kuzey Kafkaslılar yer almışlardı.

Paterson'daki hemşehrilerimiz Kabardinleri bu başarılı organizasyonlarından dolayı tebrik eder, hemşehrilerimizi birbirine yaklaştıracı bu gibi toplantıların devamı olmasını temenni ederiz.

**

KUZEY KAFKASYALILARIN HÜRRIYET SAVAŞLARI

Derleyen : B. BATTIRHAN

Kuzey Kafkaslıların celladı olarak tanınan Kafkasya genel valisi general Yermelof'un müşaviri ve aynı zamanda Gürcü prensesi Nina Çavçavazde ile evli olan ünlü Rus sarı Griboyedof Kafkas savaşları hakkında sağlam ve gerçek bilgilerle sahip birisidir. Kendisi Ruslara baş eğmeğe Kabartayların maruz kaldıkları geçitli işkencelerle, Rusların uyguladıkları amansız felih metotlarını yermiş ve «Çeçeller Çegemde» adlı şiirinde onlara şöyle seslenmiştir:

«Bizim taşlar, bizim kayalar,
Rus, sen niçin savaşıyorsun?
Yüceliklere
Erişirmisin?»

Aynı sarı Kafkasyadan bir arkadaşına gönderdiği mektubunda: «İki kişiyi gözünün önünde kurşuna dizdiler. Bir kısmını zincire vurdular. Üç gün önce gezerken de bir diğerinin, derenin karşı kıyısında asılmış cesedinin, esen rüzgarla sallandığını gördüm.» Diye yazar.

Griboyedof genel vali Yermelof'un Çegenistandaki askeri hareketi hakkında da aynıynen şöyle demiştir: «Bu hür yassayan dağ ve orman halkına karşı sahte uygarlık davulunun gürlütişü altında girişilen bir mücadeleydi. Böyle sahnelere o devirlerde Kafkaslarda sık, sık rastlanırdı.»

Diğer bir Rus generali de «Türk Sultanı Kafkasıyı Rus Çarına hediye etti.» Diyenek Çerkesleri kandırmak istemiş, fakat generali dinleyen kalabalık arasından bir ihtiyar alaylı bir sekirder o esnada ağaçtan havalanan kusu göstererek: «Ben de size bu kuşu hediye ettim, alabilirseniz alın.» Cevabını vermişti.

AKTÜALİTE:

FOLKLÖR EKİBİMİZİN YENİ BAŞARILARI

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği folklor ekibinin başarılı çalışmalarını Mayıs ayında da devam etti. Bu seneki çalışmalar sonunda folklor ekibimiz Türkiye çapında bir başarı sağlamış ve birçok teşekküller folklor ekibimiz yurdun geçitli bölgelerine dâvet etmişlerdir. Fakat maalesef bütün bu dâvetleri karşılamak imkânız olduğundan ancak bazılarına katılabılmıştır.

Aşağıda folklor ekibimizin son başarılı gecelelerini bildiriyoruz.

ANKARA PALASTA DÜZENLENEN
27 MAYIS HÜRRIYET ve ANAYASA BAYRAMI GECESTİ

Başta Başbakan Sayın Suat Havri Ürgüplü, Bakanlar, Kordiplomatik ve seçkin bir dâvetli grubunun bulunduğu 27 Mayıs 1965 gecesi Ankara Palast'ında düzenlenen gece özel surette dâvet olunan üç ekip arasında Kuzey Kafkasya Kültür Derneği folklor ekibimiz de katıldı.

Folklor ekibimiz gecede her zaman olduğu gibi yine en çok alkış toplayan ekip oldu ve ekibimiz oyundan evvel ve sonra hazır bulunan dâvetliler tarafından dakikalarda alkışlandı. Folklor ekibimizin bu başarılı gösterisi sonunda ekip hocası El-bruz Gaytaoğlu'na bir flâna verildi.

BOLU KÖROĞLU FESTİVALI

29 Mayıs 1965 tarihinde Bolu'da düzenlenen Bolu Köroğlu Festivaline Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği folklor ekibimiz Düzce Kafkas Derneği adına katıldı.

Bolu valisi ile çevre il ve ilçelerden gelen büyük bir kalabalığın katıldığı geceye birçok ekip iştirak etti. Gece kapalı spor salonunda yapıldı. Folklor ekibimiz yine burada büyük bir başarı kazandı ve gecenin bir numaralı folklor ekibi olarak ilân edildi.

Gecenin birincisi olan ekibimize, birincilik armağanı olan KUTPA bizzat Bolu Valisi tarafından verildi.

Folklor ekibimiz burada da yine seyirciler tarafından dakikalarca alkışlandı.

SAYIN ŞEVKET HABİOKA TÜRKİYE'DEN AYRILDI

Ürdün'ün Ankara Büyükelçisi sayın Dr. Şevket Habjoka (Elmüfti) nun yurtdumumuzdaki resmi görevinden ayrıldığı öğrenilmiştir.

Ankara'da kaldığı süre de Derneğimizle ilgilerini kesmeyen sayın hemşehrimize sağlık ve iyi günler dileriz.

BİR KÖYÜMÜZ 100. CÜ YILDÖNÜMÜNÜ KUTLADI

Samsun'un (Kavak) Sıralı Köyü Kafkasya'dan Türkiye'ye göçlerini mütakaip orada yerleşme ve kuruluşlarının 100. yıldönümünü törenle kutlamışlardır. Köy ileri gelenleri, köylerinin kuruluş tarihlerini, köy mezarlığındaki dedelerinin mezar taşındaki yazıdan öğrenmişlerdir.

EVLİENELER

Yazı aleminizden Sayın Dr. Vasfi Gûsar'ın kızı Dinemiyis Gûsar ile Minih'te (Almanya) yerleşmiş bulunan Kuzey Kafkasya Kuban Çerkeslerinden Davut Emtil'in nikâh törenleri akraba, dost ve birçok hemşerilerimizin huzurunda 4 Haziran 1965 tarihinde Minih Türk Konsolosluğunda yapılmış ve oradan da koloninin çok sevdiği, saydığı ve Emtil'in dayısı olan merhum Ramazan Trahon'un kabrine gidilerek ziyaret edilmiş, saygı duruşu yapılmıştır.

Gûsar ve Emtil ailesini tebrik eder, evlilere sağlık ve mutlu günler dileriz.

Istanbul Kafkas Kültür Derneği sayın başkanı Yaşar Bir hemşerimizin yine Kafkas Kültür Derneği kıymetli üyelerinden sayın Tülay Demirel ile nikâh ve düğün töreni birçok dost ve hemşerilerinin dâveti bulunduğu İstanbul, Taksim Belediye Gazinosunda 9 Haziran 1965 tarihinde yapılmış, Dernek ekibinin de katıldığı güzel bir gün yaşanmıştır. Demirel ve Bir ailelerini tebrik eder, evlilere sağlık ve mutlu günler temenni ederiz.

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Halis Güneş ile Güler Güngör'ün evlenme törenleri 17 Temmuz 1965 tarihinde kalabalık bir topluluğun huzurunda ve Bahçelievler Akalın Düğün Salonunda yapılmıştır.

Genç evlilere mutluluklar diler, ailelerini tebrik ederiz.

NIŞAN

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Aydemir Ersoy ile Aysel Batu'nun 27 Haziran 1965 tarihinde nişanlandıkları memnuniyetle öğrenilmiştir.

Kendilerini ve ailelerini tebrik ederiz.

BAŞLIK (VASE) İÇİN ALINAN KARAR

Gençlerimizin sosyal hayatıyla ilgili ve bir derd olan evlenmede alınan başlık, Uzunyayladaki Kafkaslı hemşerilerimizin teşebbüsüyle yeni bir şekle bağlanmıştır. Birçok köy ileri gelenlerinin bir araya gelmesiyle ve oy birliği ile alınan bir karara göre bundan böyle başlık için alınacak para en çok 3.000 TL. olacaktır.

MUSA ADEL BAKMERZA RAHATSIZ

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneğine yardımları eksik olmayan kıymetli ağabeyimiz Ürdün'ün eski Ankara Ateşemlileri Sayın Musa Adel Bakmerza'nın rahatsız bulunduğunu teessüfle öğrenmiş bulunuyoruz. Yakında Londra'da tedavi göreceğ olan hemşerimize geçmiş olsun dileriz.

LÜTFEN DİKKATLE OKUYUNUZ

Kıymetli Okurlarımız,

Elimize alıp okuduğunuz KAFKASYA derginiz, diñne nazaran erişilen bu gelişmeyi herşeyden önce siz okuyucularının yardımlarıyla gerçekleştirmiş bulunuyor. Dñn olduğu gibi, bugün de, yarın da sizlerin yardımı bizleri daha büyük başarıya ulaştıracak, çalışmalarımızda bizleri teşvik edeceksiniz. Gün geçtikçe okuyucularımızın artması halinde Kafkasya derginiz özlediğiniz mükemmeliyete erişecek, Kuzey Kafkasya'ya ait bütün kültürel ve bilimsel konuları en yetkili yazarlarımız aracılığıyla sizlere sunacak, bütün insanlığın insan hak ve hürriyetleri için amansız bir savaşa giriştiği devirde Kuzey Kafkasyamızın bu yolda yaptığı ve halen de yapmakta olduğu mücadelesinin ana hatlarını belirtmeğe çalışacaktır.

Bundan önce olduğu gibi bundan sonra da biz dergi yöneticileri hiçbir menfaat gözetmeden, çalışmalarımıza yılmadan devam edecek, dergiyi en mükemmel bir hale getirmek yolunda çabalarımızdan vaz geçmiyeyeceğiz.

Bu amaçla siz okuyucularımızın da bizlere bütün gücünüzle yardım edeceğimizden eminiz.

Derginin yeni yıla ait abone ücretlerini şimdiye kadar göndermemiş olanların göndermelerini, dergimizi okumak inkâmı bulunan hemşerilerimize okutmak amacıyla yeni aboneler bulmalarını önemle rica ederiz.

KAFKASYAYI OKUYUNUZ, OKUTUNUZ.

Saygılarımızla

KAFKASYA

AÇIKLAMA

Bir başka hatası olarak sayfa 44 ve 45 teki Haydar Bernmat'la Prof. Aytık Namitok'un resmi yer değiştirmiştir. Okuyucularımızdan özür dileriz.